OPORTUNITĂȚI EGALE, INCLUZIUNE ȘI PROTECȚIE SOCIALĂ A PERSOANELOR CU DIZABILITĂȚI

Monitor social

NR.4 AUGUST 2010

Viorica Antonov
Lucia Gavriliță
Tatiana Gamanji

FRIEDRICH EBERT STIFTUNG

IDIS VIITORUL

www.viitorul.org

Institutul pentru Dezvoltare și Inițiative Sociale (IDIS) „Viitorul”

MONITOR SOCIAL

OPORTUNITĂȚI EGALE, INCLUZIUNE ȘI PROTECȚIE SOCIALĂ A PERSOANELOR CU DIZABILITĂȚI

Nr. 4

Viorica Antonov
Lucia Gavriliță
Tatiana Gamanji

IDIS „Viitorul” - Chișinău 2010

www.viitorul.org

IDIS „Viitorul” reprezintă o instituție de cercetare, instruire și inițiativă publică, care activează pe o serie de domenii legate de: analiză economică, guvernare, cercetare politică, planificare strategică și management al cunoștințelor. IDIS activează în calitate de platformă comună care reunește tineri intelectuali, preocupați de succesul tranziției spre economia de piață și societatea deschisă în Republica Moldova. Institutul pentru Dezvoltare și Inițiative Sociale (IDIS) „Viitorul” este succesorul de drept al Fundației Viitorul, și păstrează în linii mari tradițiile, obiectivele și principiile de acțiune ale fundației, printre care se numără: formarea de instituții democratice și dezvoltarea unui spirit de responsabilitate efectivă printre oamenii politici, funcționari publici și cetățenii țării noastre, consolidarea societății civile și spiritului critic, promovarea libertăților și valorilor unei societăți deschise, modernizate și pro-europene.

str. Iacob Hîncu 10/1, Chișinău
MD-2005 Republica Moldova
373 / 22 221844 tel
373 / 22 245714 fax
office@viitorul.org
www.viitorul.org

Fundația Friedrich Ebert (FES) este o fundație politică, social-democrată germană scopurile căreia sunt promovarea principiilor și fundamentelor democrației, a păcii, înțelegerii și cooperării internaționale. FES își îndeplinește mandatul în spiritul democrației sociale, dedicându-se dezbaterii publice și găsirii, într-un mod transparent, de soluții social-democrate la problemele actuale și viitoare ale societății.
Cu Republica Moldova, Fundația Friedrich Ebert și-a început colaborarea în anul 1994 prin intermediul Biroului Regional de la Kiev, iar din octombrie 2002, la Chișinău activează un birou permanent al fundației.

Tel.: +373 22 885830
E-mail: fes@fes.md

Monitorul Social apare cu sprijinul Fundației Friedrich Ebert.
Coordonator Ediție: Olesea Cruc
Imagine coperta: Centrul de zi “Speranța”
Opiniile exprimate aparțin autorilor. Nici Administrația IDIS „Viitorul” și nici Consiliul Administrativ al Institutului pentru Dezvoltare și Inițiative Sociale „Viitorul” nu poartă răspundere pentru estimările și opiniile prezentate în cadrul acestei publicații.
Pentru mai multe informații asupra acestei publicații ori asupra abonamentului de recepționare a publicațiilor editate de către IDIS, vă rugăm să contactați direct Serviciul de Presă și Comunicare Publică al IDIS „Viitorul”. Persoana de contact: Laura Bohanțov - laura.bohantov@viitorul.org.

Adresa de contact:
Chișinău, Iacob Hîncu 10/1, 2004, Republica Moldova
Telefon: (373-22) 21 09 32
Fax: (373-22) 24 57 14
www.viitorul.org
Orice utilizare a unor extrase ori opinii ale autorului acestui Studiu trebuie să conțină o referință la IDIS „Viitorul”.

CUPRINS

Introducere 6

Reglementări juridice privind protecția socială a persoanelor cu dizabilități 8

Asigurarea drepturilor de instruire și pregătire profesională a persoanelor cu dizabilități 10

Marginalizarea profesională a persoanelor cu dizabilități 13

Educația persoanelor cu dizabilități 14

Plasarea în câmpul muncii a persoanelor cu dizabilități 15

Angajatorii evită persoanele aflate în cărucior 19

Date despre persoane cu dizabilități 20

Segregarea persoanelor cu dizabilități și procesul de dezinstituționalizare 21

Persoanele cu dizabilități imobilizate la domiciliu 22

Participarea politică și civică 23

Discriminarea 24

Opinii adiacente 25

Platforma de comentarii 30

Concluzii 37

Recomandări 38

Referințe 40

INTRODUCERE

Societatea trăiește după regulile de funcționare economică și socială, iar rezultatul acestei conduite este unul marginal, căci deschide porțile tuturor problemelor de sărăcie, excluziune socială, traficului de ființe umane.

Protecția socială stă la baza unei politici de contracarare a acestor probleme, dar, cu regret, indiferent de forma și conținutul acestei politici, ea nu acoperă simultan toate problemele ce apar în urma dezvoltării economice, industrializării și globalizării unui stat. Excluziunea socială apare odată cu industrializarea rapidă a societății, când unele straturi sociale se dezbină de altele prin faptul că nu au capacitatea să parcurgă aceeași distanță în pas cu modernizarea. Acest lucru se întâmplă deoarece accesul pentru unele pături sociale la serviciile publice este limitat: educație, sistemul de ocrotire a sănătății, piața muncii, și toate sporesc gradul de sărăcie și lipsuri.

Probabil, cel mai impunător indicator al excluziunii sociale este venitul mic al populației. Pe lângă un șir de alți indicatori subiectivi, menționați mai sus, acesta are percepția unui catalizator al inechității sociale. Persoanele fiind excluse din relații sociale sau fiind în continuare invizibile, ceea ce duce la apariția altor lipsuri din aproape nimicul rămas, limitându-se astfel, în continuare, la puținele oportunități rămase pentru a supraviețui. Privarea persoanelor de la posibilitatea de a fi angajate sau de a primi un credit pentru o afacere individuală contribuie la sărăcirea lor totală: atât din punct de vedere economic cât și spiritual, iar pentru că sărăcia nu vine singură, problemele de sănătate ca rezultat al subnutriției și lipsa unui adăpost permanent sunt efecte aproape ireversibile al acestui cerc vicios. Știați că persoanele fără adăpost sunt private automat de dreptul la vot? Dar care dintre deputați din parlament au deschis subiectul pentru dezbateri?

Excluziunea socială ia amploare atunci când oamenii se confruntă cu o situație dezavantajată din cauza problemelor care apar. Omul prin natura sa este o ființă socială și se simte împlinit atunci cînd are posibilitatea de a participa și a se implica activ la viața comunității. Cu regret, anumite grupuri de persoane, dar în mod deosebit persoanele cu dizabilități sunt marginalizate și private de această posibilitate, astfel fiind discriminate în baza dizabilității[1]. Excluziunea socială privează oamenii de opțiuni și oportunități de a scăpa de sărăcie, bariere sociale, stereotipuri și le diminuează votul politic și implicarea civică de a pretinde la drepturile lor.

Excluziunea socială ca un eșec al sistemului de protecție socială evidențiază problema sărăciei, grupurilor vulnerabile și a marginalizării lor în societate. Este imperios necesară o politică socială incluzivă, care să vizeze fiecare particularitate a problemelor cu care se confruntă persoanele marginalizate, cu o abordare holistică, având ca scop final reducerea sărăciei și excluziunii sociale.

Cum o persoană ajunge să fie exclusă social? Motivele pot fi dintre cele mai diverse și complexe. Sunt necesare eforturi considerabile

1 Discriminarea poate fi şi pe alte criterii, cum ar fi: orientare sexuală, rasăvârstă, religie, statut HIV, migranți, etc

pentru a scoate această persoană din situația în care se află. Pentru aceasta este nevoie de agenții specializate care ar oferi consultanță, suport juridic, moral și psihologic, adăpost temporar și, cel mai important, șansa de a se reintegra în societate în cel mai scurt timp. Cel mai important și mai puțin costisitor însă, este oferirea sprijinului la un stadiu incipient. Prevenirea intrării în dificultate întotdeauna a fost considerată cea mai efectivă intervenție, dar cu părere de rău în multe cazuri se acționează când deja este prea târziu.

Comisia Europeană stabilește și definește următoarele grupuri vulnerabile de bază: persoanele cu dizabilități, imigranții și minoritățile etnice (inclusiv romii), persoanele fără domiciliu stabil, foștii deținuți, persoanele dependente de droguri și cu probleme privind consumul alcoolului, vârstnicii și copiii[2]. Accesul persoanelor cu dizabilități la sistemul de garanții sociale de stat reprezintă elementul-cheie în măsurarea șanselor egale în participarea la viața economică și socială a societății, astfel diminuându-se riscul sărăciei și al excluziunii[3].

Prezentul număr vine să elucideze situația cu care se confruntă persoanele cu dizabilități în Republica Moldova, pornind de la premisa că nu sunt create condiții adecvate integrării și mobilității lor în societate, iar modul de viață dificil pe care îl au nu este în profunzime abordat și evidențiat în societate.

2 Maria Vremiș, Viorica Toartă, Anatolii Rojco, Diana Cheianu-Andrei, *Abordări ale Excluziunii Sociale în Republica Moldova, Aspecte metodologie şi analitice*, Chișinău 2010, p.82

3 Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități (a fost semnată de Republica Moldova la 30.03.2007. Vezi: *Abordări ale Excluziunii Sociale în Republica Moldova, Aspecte metodologie şi analitice*, Chișinău 2010

REGLEMENTĂRI JURIDICE PRIVIND PROTECȚIA SOCIALĂ A PERSOANELOR CU DIZABILITĂȚI

Abordând subiectul persoanelor cu dizabilități și căile posibile de incluziune socială, considerăm important de a menționa ce prevede legislația Republicii Moldova la acest capitol. Actualmente, conform legislației naționale se identifică statutul de invaliditate din copilărie; invaliditate de boală profesională; invaliditate de boală obișnuită; invaliditate survenită în urma unui accident de muncă; invaliditate determinată de schilodire în muncă în legătură cu avaria de la Cernobîl; invaliditate legată de serviciul militar sau special. În conformitate cu legislația în vigoare, protecția socială pentru aceste categorii de persoane se efectuează cu un set de prestații sociale (fig.1) cum ar fi pensii și alte tipuri de prestații, asistență socială, asistență medicală, asistență de instruire sau educațională, integrare în câmpul muncii și inclusiv tratamente fiscale.

Dacă analizăm tratamentele fiscale, potrivit Codului Fiscal al Republicii Moldova, orice prestație de asigurări sociale este considerată o sursă de venit neimpozabilă. În conformitate cu această lege, scutirea de impozite pentru persoanele cu dizabilități care primesc prestații sub formă de asigurări sociale constituie 12 000 lei pe an, iar contribuabilul, pentru fiecare invalid din copilărie sau persoană invalid întreținută, este scutit de impozite în mărime de 7 200 lei anual.

Fig. 1. Beneficiarii de alocații sociale de stat, aflați la evidența Casei Naționale de Asigurări Sociale la situația de 01.04.2010 (după indexare)

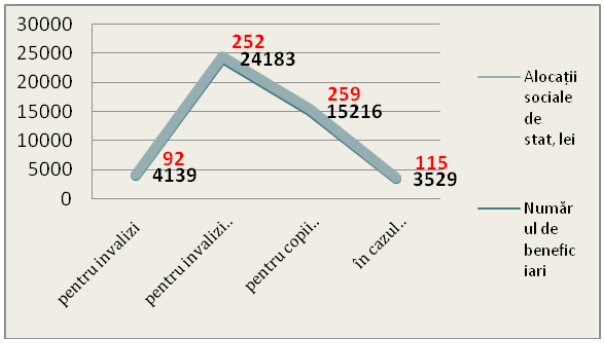

Sursa: Diagrama realizată de autori în baza datelor CNAS

Cu privire la serviciile medicale, asistența medicală este efectuată în conformitate cu Legea Republicii Moldova privind asigurarea obligatorie de asistență medicală nr.1585-XIII din 27.02.1998, care prevedere servicii de asistență medicală în calitatea de asigurat și numai în cazul persoanelor cu dizabilități și a persoanelor care îngrijesc la domiciliu un copil invalid cu severitatea I până la vârsta de 18 ani, îngrijirea medicală revine statului.

Cu referire la indemnizația de invaliditate, aceasta se achită în conformitate cu legislația în vigoare a Republicii Moldova, Legea nr.756-XIV din 24.12.1999 privind asigurarea pentru accidente de muncă și boli profesionale.

Din 14 aprilie 2000, în conformitate cu prevederile Legii cu privire la protecția socială

Numărul persoanelor cu dizabilități care beneficiază de pensii prin intermediul sistemului public de asigurări sociale creşte continuu. Mărimea medie a pensiilor de invaliditate s-a majorat constant în ultimii cinci ani şi, în 2007, a fost de 2,8 ori mai mare decât în 2002 (în 2002 – 163 lei, în 2007 – 467,42 lei). Această creştere a fost determinată de modificarea minimului garantat şi a indexării pensiilor începând cu 2003. Analiza creşterii salariilor şi pensiilor de invaliditate în ultimii cinci ani denotă faptul că pensiile de invaliditate au crescut mai încet decât salariile. În 2002, salariul mediu constituia 691 lei, iar în 2007-2065 lei, adică de trei ori mai mult. Mărimea medie a pensiei de invaliditate în 2007 constituia 22,6% din salariul mediu.

Sursa: Strategia privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități în Republica Moldova (2008-2010). Ministerul Protecției Sociale, Familiei şi Copilului al Republicii Moldova, Chişinău 2008

specială a unor categorii de populație, invalizii beneficiază de compensații nominative în schimbul înlesnirilor la plata serviciilor comunale, energiei electrice, procurării cărbunelui și lemnelor de foc.

Conform prevederilor legislației în vigoare, persoanele cu dizabilități, inclusiv copii cu dizabilități cu vârsta de până la 18 ani, beneficiază de un șir de tipuri de prestații sociale, cum ar fi: compensații nominative, alocații sociale de stat, alocații pentru îngrijire, ajutoare sociale, alocații lunare de stat, compensație pentru procurarea produselor alimentare, compensații pentru transport, compensații anuale pentru deservire cu transport (fig.2 și fig.3). Astfel, Legea nr. 933-XIV din 14.04.2000 prevede achitarea compensațiilor nominative la plata serviciilor comunale în special pentru persoanele cu dizabilități de gradul I, II și III.

Prin urmare, Legea nr. 499-XIV din 14.07.1999 prevede stabilirea alocației sociale de stat pentru persoanele cu dizabilități (inclusiv pentru copiii cu dizabilități), care nu îndeplinesc condițiile pentru obținerea dreptului la pensie din bugetul asigurărilor sociale de stat. Privind alocațiile pentru îngrijire, Legea nr. 499-XIV din 14.07.1999 prevede stabilirea lor pentru următoarele categorii de persoane cu dizabilități:

a) persoanele care îngrijesc la domiciliu un copil cu dizabilități cu vârsta până la 18 ani, cu severitatea I;

b) persoanele cu dizabilități din copilărie de gradul I, cu condiția că aceste persoane nu se

Prin Legea nr. 47-XVI din 7 martie 2008 au fost operate modificări la Legea nr. 909-XII din 30 ianuarie 1992 prin care a fost acordat dreptul de a primi o compensație bănească lunară în scopul asigurării, conform normelor, cu produse alimentare şi cu suplimente alimentare, ce contribuie la eliminarea din organism a radionuclizilor. Întru executarea prevederilor legii nominalizate prin Hotărârea Guvernului nr. 1189 din 22.10.2008, a fost aprobat Regulamentul privind modul de stabilire şi plată a compensației băneşti lunare în schimbul asigurării cu produse alimentare şi suplimente alimentare. Cuantumul compensației în anul 2008 a constituit 300 lei/lunar şi se indexează anual la 1 aprilie, reieşind din creşterea anuală a indicelui prețurilor de consum pentru anul precedent. În anul 2009, au beneficiat de compensația nominalizată 2274 persoane, iar cuantumul compensației a constituit 338,10 lei/lunar.

află la întreținerea deplină a statului;

c) persoanelor cu dizabilități de vedere de gradul I (nevăzători) - pentru însoțire și îngrijire la domiciliu.

În anul 2008 a fost adoptată Legea nr.133-XVI din 13 iunie cu privire la ajutorul social. Scopul acestei legi este asigurarea unui venit lunar minim garantat familiilor defavorizate, prin acordarea ajutorului social, stabilit în conformitate cu evaluarea venitului global mediu lunar al familiei și necesitatea de asistență.

În ceea ce privește alocațiile de stat, acestea sunt stabilite prin Legea nr. 121-XV din 3 mai 2001 pentru unele categorii de cetățeni, inclusiv invalizilor de război.

De asemenea, pentru persoanele cu dizabilități de gradul I și II, copiilor cu dizabilități și persoanelor care însoțesc o persoană cu dizabilități de gradul I sau un copil cu dizabilități se prevede stabilirea compensației pentru călătoria în transportul în comun urban, suburban și interurban (cu excepția taximetrelor) prin Legea nr. 821-XII din 24 decembrie 1991.

Fig.2. Evoluția cuantumului pensiei de invaliditate (pensia minimă)

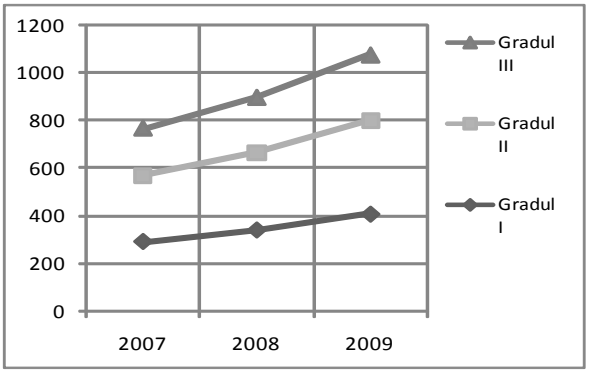

Sursa: Diagramă realizată de autori în baza datelor BNS.

Asigurarea drepturilor de instruire și pregătire profesională a persoanelor cu dizabilități

În conformitate cu Legea Învățământului Republicii Moldova, învățământul special este considerat parte integrată a sistemului de învățământ și, respectiv, trebuie tratat de Guvern ca instanță primordială de administrare și monitorizare a politicilor educaționale și de instruire, cu aceleași drepturi și obligații ca și toate celelalte tipuri de învățământ. Potrivit acestui act legislativ, învățământul special are ca scop educarea, instruirea, recuperarea și integrarea socială a preșcolarilor și elevilor cu deficiențe psihice, fizice, senzoriale, logopedice, socio-afective și de comportament sau cu deficiențe asociate.

Art. 17 (8) din Legea Învățământului Republicii Moldova stipulează că învățământul pre-

Conform art. 33 din Legea învățământului, învățământul special este parte integrantă a sistemului de învățământ. În sistemul învățământului special din republică activează 11 instituții preşcolare speciale pentru copii cu dizabilități fizice, senzoriale, mintale cu un număr de 1 100 copii şi 37 instituții speciale pentru copii cu dizabilități cu un număr de 5500 copii.

școlar este garantat de stat pentru copiii de vârstă ante-preșcolară cu dizabilitate fizică și mintală. Art. 33 al Legii Învățământului stipulează, de exemplu, că învățământul special se desfășoară după planuri de învățământ, programe de studii și tehnologii didactice elaborate în funcție de tipul și gradul dizabilității și orientate către compensare și corecție a deficienței, recuperare și integrare socială.

Fig.3. Evoluția cuantumului pensiei de invaliditate (pensia medie)

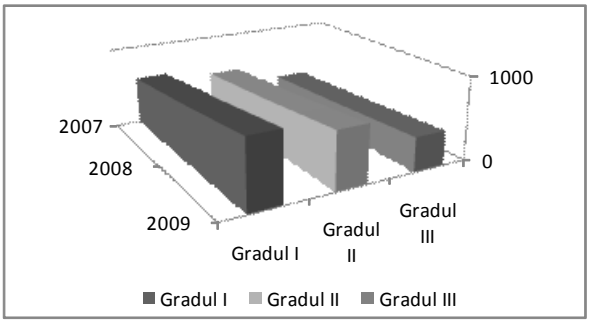

Sursa: Diagramă realizată de autori în baza datelor BNS.

Însă, aceste planuri nu sunt disponibile în mod public pe pagina web a Ministerului Educației.

În ansamblu, situația copiilor cu cerințe speciale în educație, a celor cu dizabilități fizice sau mintale este foarte dificilă, iar costurile înalte pentru întreținere și educație nu pot fi suportate integral doar de către bugetul de stat[4]. O implicație considerabilă în această direcție îl au donatorii internaționali. Într-o perioadă scurtă au fost create ONG-uri care lucrează cu persoanele cu cerințe educaționale speciale și familiile acestora. De asemenea, sunt lansate un șir de proiecte care propun anumite alternative privind educația copiilor cu dizabilități în familie și în instituțiile rezidențiale.

În cadrul unor studii de specialitate (OCDE 2007) se menționează necesitatea elaborării unui curriculum flexibil pentru copiii cu necesități speciale în conformitate cu standardele europene. Un curriculum special pentru copiii cu necesități speciale conform standardelor europene încă nu este elaborat de Ministerul Educației. Programele individuale de instruire trebuie să fie flexibile și alcătuite în baza abilităților individuale a fiecărui copil, având ca scop pe termen lung pregătirea copiilor pentru incluziunea lor în societate, angajarea în câmpul muncii sau pentru continuarea studiilor în învățământul secundar profesional sau cel de cultură generală. Există multe obstacole în elaborarea unui curriculum pentru copiii cu necesități speciale în conformitate cu cerințele europene. Elaborarea unor metode specifice de instruire și educație, instruirea și informarea pedagogilor cu privire la noile metode de lucru cu copiii cu necesități speciale, asigurarea unui dialog proactiv cu autoritățile publice locale privind susținerea procesului de incluziune socială prin oferirea serviciilor de suport sunt doar câteva din măsurile pe care Guvernul trebuie să le întreprindă pentru asigurarea calității învățământului incluziv. De asemenea, este importantă racordarea legislației naționale la documentele internaționale existente, inclusiv la Programul mondial de acțiune privind persoanele cu handicap (1983) și Regulile standard pentru egalizarea șanselor persoanelor cu handicap (1993). Menționăm că Republica Moldova a semnat și a ratificat Convenția ONU privind persoanele cu dizabilități. Convenția prevede toate drepturile și libertățile persoanelor cu dizabilități. Ea stabilește principii noi și standarde internaționale unice privitoare la accesul persoanelor cu dizabilități la spațiul public, informație, educație,

4 Strategia Națională "Educație pentru toți", aprobată prin Hotărârea Guvernului nr.410, din 04 aprilie 2003

Majoritatea drepturilor persoanelor cu dizabilități sunt proclamate în actele legislative, însă nu întotdeauna sunt aplicate în practică. Mecanismul de monitorizare a drepturilor persoanelor cu dizabilități la: instruire, asistență medicală, muncă, acces la informație, acces la cultură etc. este dezvoltat insuficient. Legislația în domeniu nu este destul de coerentă, iar acest fapt cauzează lipsa unei abordări complexe în soluționarea problemelor persoanelor cu dizabilități. Actualul sistem favorizează crearea dependenței persoanelor cu dizabilități față de prestațiile sociale şi nu contribuie la reabilitarea activă a acestora. Din această cauză, numeroase persoane cu dizabilități rămân, în continuare, excluse din viața socială.

muncă etc[5]. În opinia specialiștilor, ratificarea Convenției ONU va da un impuls considerabil în ceea ce privește crearea serviciilor comunitare și perfectarea cadrului legislativ privind asistența comunitară și angajarea persoanelor cu dizabilități în câmpul muncii.

Un alt document relevant în asigurarea drepturilor de instruire și pregătire profesională a persoanelor cu dizabilități îl constituie Legea Republicii Moldova Nr. 821-XII din 24 decembrie 1991 privind protecția socială a invalizilor. Art. 21 al acestei legi privind asigurarea condițiilor necesare pentru instruirea și pregătirea profesională a invalizilor, stipulează că statul garantează invalizilor condițiile necesare pentru instruire și pregătire profesională. Astfel, **organele învățământului public, în comun cu organele de ocrotire a sănătății, muncii și protecției sociale, sunt obligate să asigure educația preșcolară și extrașcolară a copiilor invalizi, obținerea de către invalizi a studiilor medii generale, medii de specialitate și superioare în conformitate cu programul individual de reabilitare.** Iar art.23 asigură persoanelor cu handicap, persoanelor cu diverse dizabilități dreptul la studii generale, medii de specialitate și superioare în instituții de învățământ de tip general, iar în caz de necesitate, în instituții de învățământ speciale. Pentru copiii invalizi, care primesc un curs de tratament în instituții curativ-profilactice, staționare sau de reabilitare, trebuie să fie organizate lecții de instruire. De asemenea, invalizilor care învață bine la staționar trebuie să li se plătească bursă, indiferent de faptul că primesc pensie sau alocații, iar statul să garanteze plasarea în câmpul muncii a tinerilor specialiști invalizi.

Un moment aparte îl constituie educația și instruirea copiilor invalizi la domiciliu. Art. 24 din prezenta lege garantează posibilitatea de a educa și instrui copiii invalizi la domiciliu cu acordul părinților. Unuia dintre părinți ori persoanei care îl înlocuiește i se acordă asistență materială și înlesniri în modul și în condițiile stabilite de legislație. **Iar timpul îngrijirii unui asemenea invalid trebuie să se includă în vechimea în muncă a îngrijitorului. Părinții trebuie să dispună de asistență din partea instituțiilor instructiv-educative privind instruirea la domiciliu a copiilor invalizi.**

Referitor la pregătirea profesională și ridicarea calificării invalizilor, conform art.27, aceasta se asigură în instituții de învățământ, la întreprinderi și în organizații (specializate sau de tip general) în comun cu instituțiile de asistență socială, în conformitate cu programul individual de reabilitare. Asigurarea materială a invalizilor în perioada pregătirii profesionale și ridicării calificării se înfăptuiește în modul și în condițiile stabilite de legislație.

5 Inițiativa pentru ratificarea Convenției ONU (CRPD), http://www.advocacy.md/index.php?l=ro&a=46

MARGINALIZAREA PROFESIONALĂ A PERSOANELOR CU DIZABILITĂȚI

În Republica Moldova persoanele cu dizabilități sunt marginalizate și necesită tot sprijinul pentru a depăși această situație (fig.4). Un moment de dificultate îl reprezintă integrarea lor pe piața muncii și, eventual, găsirea unui loc de muncă. Actualmente, un număr mare de persoane cu dizabilități nu au loc de muncă, ceea ce le creează dificultăți în găsirea unor surse de venit pentru întreținere și necesitățile cotidiene de mobilitate, îngrijire medicală.

Capacitățile și abilitățile persoanelor cu dizabilități nu sunt evaluate și apreciate la justa lor valoare de angajatorii potențiali și asistenții sociali, care ar putea caracteriza din cele mai bune perspective capacitatea persoanelor cu dizabilități de a exercita o profesie, o funcție, o meserie. Persoanele cu dizabilități trebuie să-și găsească un rost în viață. Numărul total al acestora este în creștere, anual acesta constituind 176253 persoane (dintre care 15135 - copii) pentru 2010, cifra fiind mai mare cu 6211 persoane decât în anul 2007[6].

Pentru aceasta este nevoie de implementarea unor programe speciale de formare și orientare profesională ce ar permite încadrarea lor în câmpul muncii. De asemenea, odată încadrate în câmpul muncii, să beneficieze de sprijin prin adaptarea locurilor de muncă sau servicii de orientare (job coaching), servicii de suport care, de obicei, sunt susținute de către Autoritățile Publice Locale.

Fig. 4. Numărul total al persoanelor cu dizabilități în Republica Moldova pentru 01.01.2010

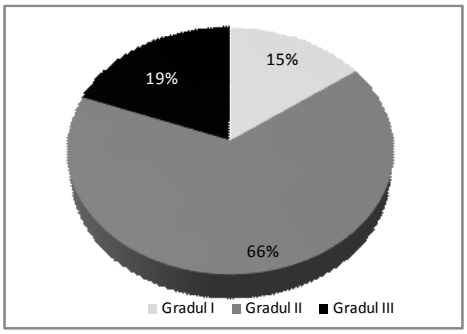

Sursa: Diagramă realizată de autori în baza datelor BNS.

Incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități poate fi realizată cu succes numai folosind o abordare complexă, care se axează pe toate aspectele cheie ce țin de integrarea socială: locul de muncă, sănătate, asistență socială, educație, familie, hrană și locuință. Persoanele cu dizabilități sunt considerate socialmente dezavantajate, din cauza lipsei unor acțiuni de ajutor în realizarea rolului lor în societate, în reducerea obstacolelor de ordin cultural, social, economic și fizic, care ar permite persoanelor cu dizabilități un mod de trai decent.

6 Raport privind realizarea Programului național de reabilitare și integrare socială a persoanelor cu dizabilități pentru anii 2007 – 2009, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 459 din 25.04.2007

Încălcarea dreptului la alegerea formei de instruire din lipsa serviciilor de suport

Studiu de caz: Cel mai bun elev din clasă nu a fost nici o dată la şcoală
Sergiu are zece ani şi este elev în clasa a II-a. S-a născut cu o maladie congenitală şi nu se poate mişca decât cu ajutorul scaunului rulant. Deşi este unul dintre cei mai buni elevi din clasa în care învață, băiatul nu ştie cum arată şcoala, pentru că nu a mers nicio o zi la şcoala. În general, de când se ține minte, nu prea a ieşit din casă. Învățătorul îl vizitează de trei ori pe săptămână. În zilele în care are ore, Sergiu e cel mai fericit copil din lume. Îi place să învețe şi se ambiționează să aibă de fiecare dată cele mai bune rezultate. Singurele contacte cu lumea înconjurătoare se reduc la rude şi apropiați. Sergiu spune că visează să meargă la o şcoală adevărată, să discute cu copiii, să-şi facă prieteni. Dar, deoarece locuieşte la etajul VIII al unui bloc în care nu este ascensor, visul băiatului pare a fi unul din domeniul fantasticului. În situația lui Sergiu se află astăzi sute de copii care se văd nevoiți să se mulțumească cu puținul pe care societatea li-l oferă. Sursa: www.investigatii.md, 26.11.09

EDUCAȚIA PERSOANELOR CU DIZABILITĂȚI

Incluziunea socială a cunoscut progrese reale pe scară internațională de la Summit-ul Mondial de la Copenhaga privind dezvoltarea socială din 1995, unde accentul a fost pus pe trecerea de la abordarea dezvoltării sociale la eradicarea sărăciei.

La rândul său, Republica Moldova tratează incluziunea socială în cadrul conceptual al temelor incluziunii și sărăciei, ca consecință a unui nou impuls în abordarea drepturilor omului la dezvoltarea economică, asistență medicală și dezvoltarea socială. **Reducerea inegalităților excesive ar trebui să fie un obiectiv specific al politicilor de dezvoltare socială.** Societatea internațională înfruntă această dificultate socială și economică care, de asemenea, trebuie să fie în vizorul politicilor de recomandare al Fondului Monetar Internațional și al Băncii Mondiale.

O inegalitate excesivă în aspect social și economic reprezintă accesul limitat la educație a persoanelor cu dizabilități din Republica Moldova. Educația trebuie să fie privită ca facilitator al dezvoltării umane, indiferent de bariere și funcționalitatea fizică a persoanelor. Educația nu trebuie să fie considerată o descalificare pentru persoanele cu dizabilități, ci abordată atât de guvern, cât și de societatea civilă ca o șansă de integrare socială și, eventual, profesională a persoanelor cu dizabilități. O politică educațională trebuie să fie prin definiție o politică incluzivă, iar voința politică joacă un rol primordial în această direcție.

Deși în documentele și politicile-cheie se menționează despre incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități, realitățile atestă contrariul – **dreptul la educație, pentru persoanele cu dizabilități, nu se respectă.** Cadrul normativ nu reglementează mecanismele de implementare a prevederilor legale cu privire la serviciile de educație și nu facilitează accesul persoanelor cu dizabilități la serviciile educaționale din comunitate. Realizarea dreptului la educație pentru persoanele cu dizabilități în învățământul general este o sarcină dificilă pentru Republica Moldova la moment. Asigurarea dreptului la educație a persoanelor cu dizabilități este unul din Obiectivele de Dezvoltare ale Mileniului, care susține educația pentru toți până la data-țintă de 2015. **Asigurarea procesului de educație cu materiale ajutătoare necesare, dar mai ales cu tehnologii adaptive pentru persoanele cu necesități educaționale speciale: persoane cu deficiențe de vedere, auz sau mobilitate redusă, garantează atingerea obiectivelor propuse pentru însușirea curriculei sau a programului individual de instruire.**

Fig.5. Numărul copiilor și adulților invalizi internați în aziluri

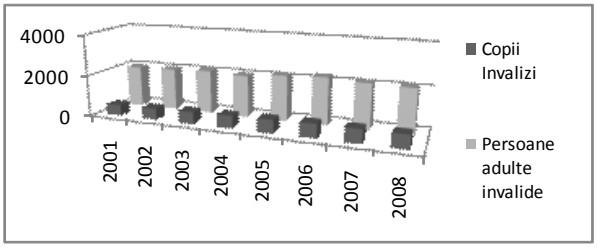

Sursa: *Diagrama realizată de autori în baza datelor BNS*

Realitățile sociale în Republica Moldova la acest capitol sunt mai puțin optimiste. Copiii cu deficiențe fizice sau senzoriale și cu necesități educaționale speciale, la vârsta de șapte ani, sunt instruiți în școlile speciale de tip internat (fig.5). De regulă, copiii sunt admiși în aceste școli numai la recomandarea consiliului medico-psihopedagogic. În aceste instituții copiilor li se oferă reabilitare, asistență medicală, ore de terapie a vorbirii și asistență psihologică, recuperarea și dezvoltarea capacităților pentru integrarea ulterioară în societate[7]. Din cauza condițiilor economice, în aceste școli lipsesc tehnologii adaptive. În același timp, este important de menționat că în perioada copilăriei timpurii, acești copii beneficiază rareori de asistență psihologică și de reabilitare, ce le-ar ușura o eventuală integrare socială.

7 *Politici educaționale pentru elevii de risc și cei cu dizabilități din țările Europei de Sud-Est. Moldova.* Organizația de Cooperare și Dezvoltare Economică (OECD). *Vezi:* http://www.oecd.org/dataoecd/17/29/38614255.pdf

PLASAREA ÎN CÂMPUL MUNCII A PERSOANELOR CU DIZABILITĂȚI

Cum arată unele rapoarte internaționale,[8] principalii factori care contribuie la rata scăzută de ocupare a persoanelor cu dizabilități sunt după cum urmează:

- lipsa serviciilor de tranziție;
- evaluări restrictive a capacității de muncă;
- atitudinile discriminatorii ale angajatorilor potențiali;
- tutela;
- lipsa de programe de muncă susținută.

În unele țări, stimulentele pentru oameni de a găsi locuri de muncă prin sistemul asistenței sociale sunt limitate. De exemplu, Raportul de țară România și Estonia arată că oamenii sunt forțați să aleagă între prestațiile de invaliditate și ocupare a forței de muncă, lucru asemănător cu ceea ce se întâmplă în Republica Moldova. În timp ce beneficiile sunt extrem de scăzute, ele reprezintă jumătate din salariul minim pe economie și oferă practic o garanție mai mare decât multe alte locuri de muncă, și, prin urmare, multe persoane cu dizabilități optează pentru primirea plăților de beneficii.

O practică importantă în Uniunea Europeană de integrare a persoanelor cu dizabilități în câmpul muncii este cea de programe protejate de ocupare (*Sheltered employment programs*). Aceste programe sunt concepute pentru a sprijini persoanele care, nu pot lucra într-un sector de muncă competitivă în comunitatea lor. Termenul "de ocupare protejată" este adesea folosit pentru a desemna o gamă largă de programe profesionale și non-profesionale pentru persoane cu dizabilități, cum ar fi atelierele protejate, centre de activitate pentru adulți, centre de activitate profesională, precum și centre de zi de reabilitare. Aceste programe diferă în mod considerabil în ceea ce privește misiunea lor, serviciile prestate, precum și sursele de finanțare. În prezent, majoritatea serviciilor de ocupare protejată în UE sunt gestionate de sectorul privat.

Toate formele de locuri de muncă protejată, în general, pot fi clasificate în două tipuri:

– programe de ocuparea a forței de muncă tranzitorii care sunt menite să ofere formare și experiență persoanelor cu dizabilități cu scopul incluziunii lor pe piața muncii.
– programe extinse de muncă, care sunt proiectate pe termen lung sau permanent de plasare în câmpul muncii a persoanelor cu dizabilități.

În același timp, sunt unele probleme la acest capitol. Programele protejate de ocupare se extind în mai multe țări, cu diferite tipuri de instituții care asistă persoanele cu dizabilități să se încadreze în câmpul muncii. În același timp, în Occident se arată dorința de recunoaștere a persoanelor cu dizabilități ca participanți cu drepturi depline în economie și în angajarea lor la nivel profesional mai ridicat. În Occident aceste instituții (asociații, centre), de regulă, sunt create să promoveze un mediu de muncă deschis, inclusiv și accesibil persoanelor cu dizabilități. Legătura educației cu dizabilitatea este una foarte sensibilă. Această legătură poate fi privită din două

8 Access to Education and Employment for People with Intellectual Disabilities: An Overview of the Situation in Central and Eastern Europe, Open Society Mental Health Initiative 2006, http://www.osmhi.org/contentpics/202/MHIReportEdEmp3Oct.pdf

perspective, cum se arată într-un studiu recent[9]. "Pe de o parte, educația ar putea avea o influență asupra instalării dizabilității. Astfel, persoanele care au dobândit niveluri mai ridicate de educație au o probabilitate mai mare să lucreze în ocupații cu riscuri mai scăzute de boli și accidente sau în medii de lucru mai sigure... Pe de altă parte însă, persoanele cu dizabilități pot avea un acces mai dificil la educație și ca urmare un număr mai mare dintre aceștia ar avea un nivel de școlarizare mai scăzut cu implicații asupra ocupării."

Prin urmare, crearea și activitatea unor astfel de instituții cum sunt, spre exemplu, Centrele pentru Viață Independentă (Center for Independent Living[10]) din SUA, doar facilitează o eventuală și eficace integrare a persoanelor cu dizabilități în câmpul muncii, asigurându-le astfel o independență necesară dezvoltării lor profesionale de mai departe.

Experiența UE[11]

Experiența UE este caracterizată la acest capitol de eforturi discrete cu privire la măsurile de ocupare a forței de muncă pentru persoanele cu dizabilități. În unele țări, abordarea dominantă constituie "*modelul de integrare cu handicap*", care nu implică doar serviciile speciale de muncă, dar măsurile de ocupare a forței de muncă pentru persoanele cu dizabilități în toate domeniile. Alte abordări sunt "ocuparea forței de muncă specială și separată" în ateliere protejate.

Politici orientate activ spre incluziunea pe piața forței de muncă sunt puse în aplicare în majoritatea țărilor din UE. Aceste politici au drept scop sprijinirea integrării sociale a persoanelor cu dizabilități prin stimulente financiare pentru angajatori la angajarea persoanelor cu dizabilități și prin programe speciale de reabilitare profesională.

La încadrarea în câmpul muncii a persoanelor cu dizabilități se ține cont de potrivirea între capacitatea de muncă și capacitatea de câștig a persoanei integrate. În cazul în care o persoană îndeplinește doar 60% din cerințele funcției, celelalte 40% sunt compensate de către stat.

Sistemul de protecție socială a Marii Britanii a trecut și el la rîndul lui prin reforme importante în ceea ce privește integrarea pe piața muncii a persoanelor cu dizabilități. O acțiune importantă a reformei a fost programul-pilot numit "Căile de la locul de muncă" (Pathways to work"), iar Strategia de Unitate (The Unit Strategy) din 2005 a avut drept scop susținerea persoanelor cu probleme de sănătate sau cu dizabilități la reîntoarcerea lor la locul de muncă.

În cazul Letoniei, Legea privind integrarea socială a persoanelor cu dizabilități a intrat în vigoare în iulie 2005, aducând sistemul lor mai aproape de modelul UE. Această lege acordă o atenție deosebită reabilitării profesionale și abilităților persoanelor cu dizabilități de a participa la piața forței de muncă.

Experiența Canadei

Asistența de angajare pentru persoanele cu dizabilități este un program conceput de Guvernul Canadei pentru susținerea persoanelor cu dizabilități în formarea competențelor profesionale și sprijinirea acestora în procesul de incluziune în câmpul muncii. Pentru persoanele

9 Diagnostic: Exclus de pe piața muncii. Piedici în ocuparea persoanelor cu dizabilități în Români, Societatea Academică din România 2009, accesibil la: www.sar.org.ro/files/417_Raport.pdf

10 Mai mult aici: http://www.floridacils.org/

11 *Isilda Shima, Eszter Zólyomi and Asghar Zaidi,* The Labor Market Situation of People with Disabilities in EU 25. Policy Brief, February (I), 2008, European Center, in: http://www.euro.centre.org/data/1201610451_25081.pdf

Studiu de caz

Mariana Țibuleac are 27 ani şi are este o persoană cu deficiențe motorii. În pofida acestui fapt, a absolvit facultatea de Istorie şi Filozofie din cadrul Universității de Stat din Moldova. A luat diploma de magistru în 2005 şi cea de doctorand în 2010 în cadrul aceleaşi instituții de învățământ. Mariana s-a specializat în domeniul drepturilor omului şi Relațiilor Publice.

La momentul actual activează în cadrul Centrului de Asistență Juridică pentru persoane cu dizabilități şi Centrul de Informare şi Reabilitare al Societății Orbilor din Moldova.

„Locul de muncă pe care îl dețin la moment nu este stabil deoarece lucrez în cadrul unui ONG unde, dacă proiectul la care muncesc se termină, atunci se termină şi salarizarea şi sunt nevoită să caut un alt serviciu, lucru deloc uşor", susține Mariana Țibuleac.

Întrebată cum este posibil să activeze dacă este să ținem cont de problemele fizice pe care le are, intervievata afirmă că ambele centre la care activează se află în aceeaşi instituție, clădirea fiind una adaptată, se descurcă uşor. Chiar dacă instituția e adaptată mai mult pentru persoanele cu deficiente de vedere, primul etaj al instituției oferă posibilitatea şi colegilor săi utilizatori de scaun rulant, uşile fiind destul de încăpătoare, există rampă, sunt înlăturate pragurile. Pentru ei, accesul la etajul doi, este un obstacol, deoarece nu există ascensor. „Pentru toate categoriile de persoane cu dizabilități cea mai complicată este deplasarea de la domiciliu până la birou, deoarece lipseşte un transport adaptat. Cel mai dificil este în timpul iernii sau când plouă", susține Țîbuleac.

Primul post pe care l-a avut a fost la Compania UNION FENOSA, fiind angajată prin concurs, iar la actualul a fost angajată prin intermediul unor cunoştințe.

„Dacă există în R. Moldova discriminare la angajarea persoanelor cu dizabilități? Am resimțit-o personal? Da există şi am trecut şi eu prin această experiență. Discriminarea adesea poate veni din partea angajatorului, care are impresia că dacă ar avea un astfel de angajat ar strica imaginea publică a organizației sau poate veni şi din partea colegilor, care deseori se eschivează să intre în contact cu colegul lor cu deficiențe, crezând că dacă acesta are o deficientă oarecare, atunci boala acestuia poate fi molipsitoare sau este incurabilă. Personal am avut un caz când, atât angajatorul, cât şi colegii erau foarte satisfăcuți de activitatea mea, dar din motivul că instituția era practic inaccesibilă pentru mine, după un timp am renunțat la post", afirmă Mariana Țîbuleac.

Venitul lunar provenit din activitatea profesională al intervievatei este de 1750 lei, bani insuficienți pentru un trai decent. „Dacă o persoană sănătoasă s-ar descurca, atunci o persoană cu probleme de sănătate categoric nu reuşeşte să trăiască cu aceşti bani. Necesitățile acesteia sunt mai mari: medicamente, cărucior care se defectează şi trebuie reparat, bastoane şi cârje care trebuiesc adesea schimbate, încălțăminte ortopodică specială etc. Deseori aceste persoane, din motiv că nu se opreşte transportul public (maxi-taxi), sunt nevoite să cheme taxiul, să achite o taxa de 10 ori mai mare pentru a ajunge la serviciu. Aceste persoane adesea sunt nevoite să plătească unui însoțitor la drum, sau unei menajere în casă. Persoanele cu deficiențe nu au şanse de a merge peste hotare ca să-şi câştige existența şi sunt nevoite să rămână să lucreze aici, în țară, unde, din păcate, nu sunt condiții", spune Țibuleac.

Întrebată cine o ajută cel mai mult în căutarea unui loc de muncă Mariana Țibuleac a declarat: „Nimeni. Personal trebuie să caut. Agenția Națională de Ocupare a forței de Muncă nu ne susține practic deloc în acest aspect. Când am apelat la ei pentru ajutor, mi-au spus că pentru persoanele cu dizabilități au următoarele funcții vacante: lăcătuş, montor, sudor, cizmar, măturător şi secretară. Alte funții vacante, la moment, pentru această categorie de oameni nu avem". Atunci m-am gândit: oare pe care dintre aceste posturi să aleg cu diploma de doctorat? Aşa este mentalitatea în R. Moldova - anapoda. De parcă dacă eu stau pe scaun şi tu eşti în picioare nu putem gândi la fel", conchide Mariana Țibuleac.

care au avut un loc de muncă, programul pune la dispoziție o gamă largă de servicii pentru reintegrarea la locul de muncă pe care l-a deținut sau recalificarea profesională în cazul în care persoana nu putea fi reintegrată la locul vechi de muncă. Serviciile includ consilierea și evaluarea ocupării forței de muncă, ocuparea forței de muncă de planificare, învățământul post-secundar, formarea de competențe, ajutoare tehnice și alte suporturi de a asista persoanele fizice să obțină acces la oportunitățile de angajare și formare profesională. Acest program oferă, de asemenea, suport pentru persoanele cu dizabilități de a avea acces la formare și oportunități de calificare profesională.

Există multe bariere care vin în calea persoanelor cu dizabilități. Un pas important în acest sens a fost și crearea Oficiului pentru Politici în Dizabilitate (Disability Policy Office). Scopul principal al Disability Policy Office este promovarea incluziunii sociale a persoanelor cu dizabilități. Colaborarea activă cu organizațiile regionale, întreprinderile și factorii decizionali contribuie la soluționarea problemelor cu care se confruntă persoanele cu dizabilități. Instituția pledează ca agenții economici și diferite organizații să angajeze persoane cu dizabilități, dar ține în vizor și departamentele guvernamentale, asigurându-se de faptul că acestea implementează politici și programe care nu exclud persoanele cu dizabilități.

Studiu de caz.

(Situația economică precară şi migrația în căutarea unui loc de muncă. Prejudecățile şi neacceptarea situației în care nimeresc persoanele cu dizabilități, dar şi lipsa serviciilor comunitare, de recuperare şi de suport fac ca acestea să fie marginalizate şi segregate în propriile lor case față în față cu propriile probleme)

De şase ani, Sergiu Chitoroagă, un tânăr din Ungheni, se află într-un scaun cu rotile. În timp ce era la muncă în Moscova, a căzut de la o înălțime de 12 metri, fracturându-şi coloana. A fost internat imediat în spital. A suportat o intervenție chirurgicală. Medicii i-au salvat viața, dar s-a întors acasă paralizat. Nu mişca nici mâinile, nici picioarele. După timp îndelungat de recuperare şi muncă asiduă astăzi, Sergiu îşi mişcă mâinile, poate să se ridice în picioare. Este sigur că într-o bună zi va merge. Are nevoie de un preparat care se găseşte doar în România - baclofen. Un singur pachet, care îi ajunge pentru aproape o lună, costă 280 de lei. Mai are nevoie şi de multe alte medicamente, de vitamine, de fructe, de hrană specială… Statul îi plăteşte, la ora actuală, o pensie de doar 400 de lei.

Uşa casei sale se deschide tot mai rar. „Prietenii sunt alături de tine atâta timp cât eşti sănătos. Pe urmă te uită. Cei cu care am lucrat, cu care eram mai apropiat, nu-şi mai amintesc de mine. Aşa-i... Să fie ei sănătoşi". Nici afară nu iese. „Mi-e ruşine", explică Sergiu. De ce? Pentru că foarte multă lume se uită lung, mai aruncă şi câte o frază nelalocul ei". Speră că într-o bună zi la Ungheni va fi deschis un centru, unde ar putea să se adune şi să discute cei care au probleme similare cu ale lui, unde ar exista o sală de gimnastică şi ar avea parte de asistență specializată. Ar vrea să învețe. Ar vrea să cunoască şi calculatorul. Ar vrea să fie înconjurat de prieteni. Viața însă e dură. Sergiu a înțeles aceasta şi luptă în continuare.

Sursa: „Medicii i-au salvat viața, dar s-a întors acasă paralizat" /11.04.08/ Timpul

Experiența Moldovei

Cum s-a menționat anterior, voința și responsabilitatea politică au un rol decisiv în promovarea politicilor de incluziune socială, ce ține nemijlocit de competențele autorităților administrației publice centrale și locale. În Legea Învățământului, menționată anterior, art.45 stipulează că autoritățile publice locale asigură plasarea în câmpul muncii a persoanelor cu handicap psihic, fizic sau de altă natură. Realitatea este inversă.

În conformitate cu Legea nr. 154-XV din 28.03.2003 (Codul Muncii) persoanele salariate nu trebuie să fie discriminate pe criterii de sex, vârstă, rasă, inclusiv pe criterii de handicap. Legea RM privind protecția socială a invalizilor nr. 821-XII din 24.12.1991 garantează dreptul la muncă al persoanelor cu dizabilități, iar dacă acestea și-au pierdut capacitatea de muncă în urma unui accident de muncă, ele urmează să fie angajate la aceeași întreprindere.

În cazul în care lipsesc condițiile pentru asigurarea persoanelor cu dizabilități cu un loc de muncă la aceeași întreprindere, angajarea se face prin intermediul Agențiilor pentru Ocuparea Forței de Muncă. Angajatorii care nu rezervă locuri de muncă pentru persoanele cu dizabilități sau care evită să le angajeze, alocă în fondul de șomaj defalcări în valoare de un salariu mediu anual pentru fiecare loc de muncă neasigurat. Deși legea prevede un mecanism de asigurare cu locuri de muncă a persoanelor cu dizabilități și delimitează responsabilitatea diferitor instituții la implementarea acestuia, până în prezent lipsește o politică socială coerentă de incluziune a acestora pe piața forței de muncă sau asigurarea acestora cu servicii de orientare și formare profesională.

Angajatorii evită persoanele aflate în cărucior

Persoanele cu dizabilități întâmpină bariere la angajare. Subestimarea capacității intelectuale și aptitudinilor persoanelor cu dizabilități produce descalificarea lor pe piața muncii în pofida legislației naționale care protejează dreptul lor la angajare. Un cerc vicios se creează atunci când legislația permite și oferă protecție juridică și socială persoanelor cu dizabilități, iar, la rândul lor, angajatorii evită să angajeze aceste persoane din cauza stereotipurilor. Majoritatea persoanelor cu dizabilități și acele care sunt imobilizate și pot să se deplaseze doar într-un cărucior, nu sunt antrenați în câmpul muncii și supraviețuiesc doar cu ajutorul social.

O alternativă pentru persoanele care nu se pot deplasa ușor ar fi munca la domiciliu dacă condițiile social-psihologice le permit acest lucru.

Orice persoană cu dizabilități trebuie să aibă acces liber la orientare profesională, indiferent de vârstă, sex, tipul și gradul de dizabilitate. Persoanele cu dizabilități școlarizate trebuie integrate profesional cu asistența ANOFM și a instituțiilor publice de resort. În această ordine de idei, devine prioritar crearea condițiilor și serviciilor necesare pentru persoanele cu dizabilități ca să poată alege forma de activitate profesională și locul de muncă, în conformitate cu potențialul lor funcțional.

Prevederi privind contractul de muncă la domiciliu al persoanei cu dizabilități trebuiesc incluse în Codului Muncii al Republicii Moldova. Regula azi nu decurge din prevederile legale. Codul Muncii al Republicii Moldova prevede amendamente privind situația salariaților ajunși cu un grad de invalidate și nu prevede dreptul lor de a

reveni în câmpul muncii în măsura posibilității. Mai mult ca atât, art. 37 stipulează că contractul individual de muncă încheiat pe un termen anumit (punctele 2 și 3 ale art. 18) poate fi desfăcut înainte de termen la cererea lucrătorului în cazul bolii sau invalidității sale, care îl împiedică să presteze munca prevăzută în contract. De altfel, este o încălcare de către administrație a legislației muncii, a contractului colectiv de muncă sau a contractului individual de muncă.

Date despre persoane cu dizabilități[12]

- **Persoanele cu handicap constituie 65 milioane în Uniunea Europeană sau 10% din populație, echivalentul populației din Belgia, Republica Cehă, Grecia, Ungaria şi Olanda împreună.**
- **Unul din patru europeni a unui membru de familie este cu dizabilitate.**
- **Şase din zece europeni cunosc pe cineva, sau sunt în strânsă legătură cu cineva, care are o dizabilitate.**
- **Oamenii cu mobilitate redusă, reprezintă mai mult de 40% din populația UE.**
- **Printre persoanele cu dizabilitate sunt de două-trei ori mai mulți şomeri decât printre persoanele fără dizabilități.**
- **Doar 16% dintre cei care se confruntă cu restricții de muncă au un oarecare ajutor social pentru a lucra.**
- **Multe persoane cu dizabilități sunt "lucrători descurajați" şi nu încearcă măcar să intre pe piața forței de muncă. Acestea sunt, prin urmare, clasificate ca fiind inactive.**

- **Mai sever e gradul de invaliditate, mai mică e participarea în câmpul muncii.**
- **38% dintre persoanele cu dizabilități cu vârsta de 16-34 ani din întreaga Europă au un venit, în comparație cu 64% din persoanele fără dizabilități. Venitul persoanelor cu dizabilități este dramatic mai mic decât venitul persoanelor fără dizabilități.**

12 Surse: sondaj Eurobarometru 54.2 şi raportul Eurostat: pentru persoanele cu handicap şi participarea socială în Europa, ediția 2001

SEGREGAREA PERSOANELOR CU DIZABILITĂȚI ȘI PROCESUL DE DEZINSTITUȚIONALIZARE

Plasarea pe termen nelimitat a persoanelor cu dizabilități intelectuale în instituțiile rezidențiale este o formă de protecție socială segregativă, care nu garantează dreptul persoanei de a locui în familie și în comunitate. Lipsa serviciilor orientate către reintegrarea în comunitate, face aceste persoane dependente de această instituție pentru tot restul vieții. Promovarea incluziunii sociale și protecția drepturilor omului pentru persoanele cu dizabilități intelectuale stipulate în Convenția ONU privind Drepturile Persoanelor cu Dizabilități[13] sunt pași importanți într-o societate modernă.

Dezinstituționalizarea presupune procesul de închidere a instituțiilor rezidențiale (aziluri/internate) de îngrijire și dezvoltarea serviciilor comunitare pentru susținerea procesului de reintegrare în comunitate a persoanelor care au fost instituționalizate. Resursele financiare din sistemul rezidențial de îngrijire trebuie redirecționate către serviciile comunitare după principiul „banii urmează beneficiarul". Aceste acțiuni trebuie să facă parte dintr-o eventuală politică de incluziune socială pe care Moldova ar putea-o promova în anii următori, politică în concordanță cu vectorii politicilor sociale comunitare.

Un loc permanent de trai și dispunerea de o locuință, joacă un rol important în prevenirea intrării în dificultate a persoanelor cu dizabilități sau plasarea acesteia în servicii segregative. Construcția locuințelor specializate pentru persoanele cu dizabilități este oprită temporar și chiar dacă aceasta ar fi continuat, acoperirea necesităților în deținerea unui loc de trai depășește cu mult posibilitățile APL în onorarea obligațiunilor sale cu privire la această problemă. Există probleme și atunci cînd persoana cu dizabilități dispune de locuință, dar nu are căi de acces. Cu părere de rău în foarte multe cazuri, în mod deosebit în perioadele de reabilitare, persoana cu dizabilități este nevoită să accepte mediile segregative (spitale, secții de reabilitare sanatoriale) pentru anumite perioade de timp în schimbul deplasării zilnice către aceste servicii.

Orice persoană este parte a comunității în care s-a născut sau în care trăiește și prin aceasta i se asigură dreptul de asociere și identitate. Dacă un utilizator de scaun cu rotile nu poate să se vadă cu prietenii și vecinii săi, el trebuie asistat de acea comunitate și nu îndepărtat de aceasta. Aici crește enorm implicația și responsabilitatea civică a comunității și în special ai liderilor acestei comunități, fie aceș-

13 Convenția a fost adoptată de către Adunarea Generala a ONU la 13 decembrie 2006 fiind propusă pentru semnare la 30 Martie 2007. Convenția este primul instrument juridic obligatoriu care vizează direct drepturile și libertățile persoanelor cu dizabilități (egalitatea în fața legii fără discriminare, dreptul la viață, libertate și securitatea persoanei, protecția împotriva torturii, protecția împotriva exploatării, violenței și abuzului, dreptul la respectul integrității fizice și mentale, dreptul de a trăi în comunitate, libertatea de exprimare și opinie, dreptul la educație, dreptul la sănătate, dreptul la muncă, dreptul la nivel adecvat de viață, dreptul de a participa la viața politică și publică, dreptul de a participa la viața culturală. Vezi: http://www.advocacy.md/

tia sunt fucționari publici, fie activiști ai societății civile. Orice persoană cu dizabilități are dreptul și trebuie să participe la diferite acțiuni comunitare, iar pentru aceasta este nevoie de adaptări arhitecturale și de un „design universal" – concept explicat pe larg în Convenția privind drepturile persoanelor cu dizabilități.

Comunicarea cu semenii de la egal la egal și valorificarea rolului său în comunitate sunt aspirațiile spre care tinde orice persoană cu dizabilități. Societatea poate contribui fără cheltuieli mari la realizarea acestei aspirații!

Persoanele cu dizabilități imobilizate la domiciliu

Persoanele cu dizabilități neuro-motorii sunt dependente deseori de un membru al familiei pentru a se autodeservi sau pentru a se deplasa chiar și în locuința proprie. Plimbările în stradă sunt practic limitate la număr din lipsa căilor de acces. Deși există reglementări cu privire la construcția căilor de acces la instituțiile publice, acestea pînă în prezent sau sunt construte fără a se ține cont de standardele tehnice, motiv din care sunt inpracticabile, sau lipsesc cu desăvârșire.

Aceasta este o situație tipică pentru politicile Republicii Moldova: există reglementări legale, dar acestea nu se pun în practică, pentru că lipsesc mecanismele de implementare, monitorizare, de control și sancțiune în caz de nonconformare.

Pînă la urmă apare întrebarea atât de evidentă: De ce persoanele cu dizabilități care și așa au de confruntat situații dificile de-a lungul vieții lor, trebuie să mai fie și victime ale unui sistem de politici?

PARTICIPAREA POLITICĂ ȘI CIVICĂ

În conformitate cu legislația națională, persoanele cu dizabilități trebuie să participe activ și deplin în viața politică și publică, în condiții egale cu ceilalți. Persoanele cu dizabilități au dreptul la vot și să fie aleși, printre altele, pot să exercite funcții publice. Persoana cu dizabilități beneficiază de protejarea dreptului de vot prin vot secret în alegeri și referendumuri, fără intimidări. Are dreptul să candideze în alegeri și să dețină efectiv un mandat și să exercite toate funcțiile publice la toate nivelurile de guvernare. Acest moment trebuie să reprezinte o realitate pentru societatea din Republica Moldova. Pentru o politică de incluziune socială, nu este suficient doar de a garanta accesul la educație, amplasarea în câmpul muncii a persoanelor cu dizabilități, ci și o reală oportunitate de exprimare a voinței politice dacă voința și statutul lor permite acest lucru.

Este necesar de a crea un mediu în care persoanele cu dizabilități să poată participa în mod efectiv și deplin la gestionarea afacerilor publice, fără discriminări și în condiții egale cu ceilalți. Persoanele cu dizabilități ar putea să fie încurajate să participe la afacerile publice, inclusiv prin implicarea lor în organizațiile non-guvernamentale și în asociații preocupate de statutul social, politic, economic și cultural al persoanelor cu dizabilități în Republica Moldova. Practica internațională atestă o amplă implicare a persoanelor cu dizabilități în viața publică și politică, precum și în activități ce țin de administrarea partidelor politice. Participarea acestora la viața civică în cadrul organizațiilor non-guvernamentale ar asigura o mai bună cunoaștere a experienței semenilor lor din mai multe țări. E știut faptul că o astfel de implicare, atât la nivel politic cât și la nivelul societății civile, se confruntă cu numeroase bariere de ordin economic și necesită, de asemenea, multe sacrificii din partea persoanelor cu dizabilități.

O mai vastă implicare a autorităților publice locale în comun cu societatea civilă pentru monitorizare, advocacy cu privire la politicile de incluziune socială a persoanelor cu dizabilități ar diminua considerabil barierele incipiente cum sunt prejudecățile și stereotipurile în rândul populației și ar crește credibilitatea în potențialul intelectual și creativ al persoanelor cu dizabilități.

În altă ordine de idei, pentru o mai bună asigurare a participării civice a persoanelor cu dizabilități, este importantă procedura de evaluare a îmbunătățirii performanțelor guvernului în special în ceea ce privește transparența și participarea cetățenilor și, mai general, în termeni de eficacitate și eficiență. Prin urmare, guvernul trebuie să se axeze în special pe realizarea următoarelor obiective:

- sprijinirea includerii aspectelor legate de dizabilitate în cadrul studiilor de cercetare;
- dezvoltarea de aplicații de finanțare comune pentru colaborări viitoare; oferirea posibilităților de cercetare asociate cu programele de masterat și doctorat;
- încurajarea cooperării naționale și internaționale și colaborare pentru persoanele cu dizabilități.

Discriminarea

Persoanele cu dizabilităţii au drepturi depline ca şi alţi cetăţeni ai societăţii. Crearea condiţiilor care să le permită să se bucure de toate drepturile constituie un obiectiv de bază pentru Moldova care trebuie atins. Administraţiile şcolare şi universitare au obligaţia de a asigura condiţiile şi echipamentele necesare în unităţile de învăţământ, pentru a facilita deplasarea şi participarea în mediul şi spaţiul academic a persoanelor cu dizabilităţi, asigurând astfel egalizarea şanselor la accesul la instituţiile publice de învăţământ.

Discriminarea cu care se confruntă persoanele cu dizabilităţi se bazează pe prejudecăţi, atitudini, stereotipuri şi mituri. Cadrul constituţional determină un rol pasiv pentru această categorie de cetăţeni. Prin Lege Supremă se legiferează condiţionat izolarea şi excluziunea parţială persoanelor cu dizabilităţi din societate. În altă ordine de idei, folosirea terminologiei discriminatorii aşa ca „invalid", "persoane cu handicap", „bolnavi mental" pot duce la privarea persoanelor cu dizabilităţi de drepturile lor fundamentale cum ar fi dreptul la educaţie, la muncă, la deplasare etc. Foarte puţine persoane cu dizabilităţi beneficiază de un serviciu de suport. Persoanele cu dizabilităţi sunt în mare măsură uitate şi ignorate de alţi membri ai societăţii, rămânând între cei patru pereţi zile în şir.

Peste 650 de milioane de oameni din întreaga lume sunt persoane cu dizabilităţi. În fiecare regiune a lumii, în fiecare ţară, persoanele cu dizabilităţi adesea trăiesc la marginea societăţii, lipsiţi de unele dintre experienţele fundamentale ale vieţii. Ei au puţine şanse de a merge la şcoală, de a obţine un loc de muncă, de a avea propria casă, de a crea o familie şi de a creşte copii, fiind privaţi de socializare sau de dreptul de vot. Persoanele cu dizabilităţi alcătuiesc minoritatea cea mai mare şi cea mai dezavantajată.

OPINII ADIACENTE

Cu Lucia Gavriliță, Centrul de zi "Speranța", consultant în domeniul dizabilității.

În 1982, Adunarea Generală a adoptat Programul Global de Acțiuni cu privire la Persoanele cu Dizabilități, care promovează participarea deplină și egală a persoanelor cu dizabilități în viața socială în toate țările, indiferent de nivelul de dezvoltare ale acestora[14]. Adunarea Generală a proclamat deceniul 1983 – 1992 drept „Deceniul ONU al Persoanelor cu Dizabilități" și a încurajat statele membre să implementeze Programul Global de Acțiuni cu privire la Persoanele cu Dizabilități în acea perioadă[15].

La nivelul Uniunii Europeane, merită menționată dezvoltarea unui cadru de politici cu referință la incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități. Acest cadru se referă, în primul rând, la principiile de non-discriminare și egalitate expuse în articolul 13 al Tratatului de bază al UE de la Amsterdam, și în Directiva Cadru privind Discriminarea în procesul Angajării[16]. Acest document stă la baza politicilor europene în promovarea măsurilor non-discriminatorii față de persoanele cu dizabilități, care trebuie să se regăsească, atât în politicile cadru ale statelor membre UE, cât și în programele sociale inițiate și implementate în diferite domenii (educație, sănătate, angajare în câmpul muncii, asistență socială).

14 Vezi Obiectivele stipulate în Programul Global de Acțiuni adoptat prin Rezoluția Adunării Generale 37/53 din 3 decembrie 1982
15 Rezoluția Adunării Generale 37/53 din 3 decembrie 1982
16 Framework Directive on Employment Discrimination 2000/78/EC

La 13 decembrie 2006 Adunarea Generală a ONU a adoptat Convenția privind Drepturile Persoanelor cu Dizabilități - document fundamental și fără precedent cu referire la promovarea și respectarea drepturilor persoanelor cu dizabilități, iar la **9 iulie 2010, Parlamentul Republicii Moldova a ratificat acest document internațional,** atât de mult așteptat de către persoanele cu dizabilități!

Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități, va putea servi drept cadru de referință pentru realizarea cu succes a reformei sistemului de protecție socială, în desfășurare în Republica Moldova, fapt care ar aduce o îmbunătățire a calității vieții pentru cele peste 170 000 persoane cu dizabilități din Republica Moldova.

Convenția întrunește cea mai bună experiență internațională în domeniul persoanelor cu dizabilități. Documentul stabilește standarde universale minime de acțiune și pași concreți care ar asigura incluziunea persoanelor cu dizabilități în toate domeniile vieții sociale.

Una dintre cele mai importante transformări în întreaga lume, în ultimele decenii, este legată de o **schimbare de paradigmă** în domeniul dizabilității: de la un model medical și de asistență socială (protector) de abordare a dizabilității, la un model social, de incluziune socială, concentrându-se asupra drepturilor, egalității de șanse și participării depline a per-

soanelor cu dizabilități în viața economică și socială a comunității.

Definiția învechită/depășită de invalid și noțiunile legate de aceasta în actele normative constituie o barieră în calea integrării sociale a persoanelor cu dizabilități ceea ce contribuie la formarea atitudinii greșite a societății față de aceste persoane. Pentru a schimba această stare a lucrurilor în primul rînd este nevoie **de modificat definiția de invaliditate** și noțiunile legate de aceasta. Metodologa de determinare a gradului de dizabilitate este învechită și orientează persoanele cu dizabilități mai degrabă spre beneficii financiare decât spre o integrare reală în societate. Este imperios necesar **de modificat metodologia de stabilire a invalidității** la copii prin legiferarea sistemului de determinare a gradelor de dizabilitate: ușor, mediu și sever la fel și elaborarea recomandarilor privind incluziunea socială a acestora. Adulții cu dizabilități trebuiesc orientați către servicii de orientare profesională și incuziune în câmpul muncii. Pentru aceasta este nevoie ca echipa multidisciplinară de evaluare să determine nivelul capacității de muncă și să recomande împreună cu Agenția pentru Ocuparea Forței de Muncă cea mai optimală formă de activitate pentru fiecare caz în parte. Problemele legate de dizabilitate întotdeauna s-au complicat de cîteva ori în cazul persoanelor în etate. Este necesar de determinat necesitățile speciale de vârstă pensionară și de recomandat formele cele mai adecvate de îngrijire din partea comunității sau servicii la domiciliu în localitățile, unde acestea există. Aplicarea noii metodologii de evaluare a dizabilității va trebui să prevadă și **o revizuire a pensiilor/ alocațiilor** de invaliditate, care actualmente sunt stabilite în funcție de gradul de pierdere a capacității de muncă. Acestă modificare va trebui corelată cu Strategia de unificare a sistemului de pensionare. O atenție deosebită trebuie atrasă atunci când se va trece de la pensia pentru pierderea capacității de muncă la pensia pentru limita de vârstă.

În domeniul Asistenței Sociale politica cadru cu privire la plata diverselor beneficii bănești este bazată pe principii de apartenență la o categorie sau merit, astfel creând ineficiențe de direcționare a beneficiilor bănești persoanelor care în primul rând au nevoie de acestea. Astfel **acordarea diferitor forme de asistență socială (prestații și servicii sociale) trebuie să fie în funcție de necesitățile speciale ale persoanelor cu dizabilități**.

Schimbarea de paradigmă are un impact considerabil și asupra sectorului de servicii sociale. Serviciile sociale reprezintă o formă importantă de protecție socială a persoanelor cu dizabilități. În prezent, în Republica Moldova funcționează mai multe tipuri de servicii sociale și se atestă o creștere considerabilă a numărului acestora în ultimul timp. Cu toate acestea, serviciile sociale rămân a fi insuficiente și slab finanțate în comparație cu costurile programelor financiare. Politicile sociale orientate mai mult spre prestații decât spre servicii creează dependența persoanei de un sistem compensatoriu, fără a-i da șansa de a-și rezolva propriile probleme într-un mod creativ și participativ. **Echilibru între costurile pentru prestațiile sociale și costurile pentru serviciile sociale** în elaborarea politicilor sociale este un principiu care trebuie respectat atunci când ne dorim o politică socială incluzivă.

O altă observație, care se atestă în urma analizei spectrului de servicii pentru persoanele cu dizabilități este că acestea sunt în mare parte segregative. MMPSFC are în subordine

4 internate psiho-neurologice[17], 2 instituții sociale pentru persoane cu boli somatice[18] și 2 instituții rezidențiale pentru copii cu dizabilități severe[19]. ME are în subordine 37 de instituții pentru protecția copiilor cu dizabilități intelectuale. Instituțiile pentru acest tip de beneficiari au 3 modele de asigurare a protecției copiilor, modelul care prevalează, însă, este instituționalizarea totală. Costul anual mediu per copil este de *31,060 lei.* **Reformarea sistemului rezidențial de îngrijire** atât pentru adulți cât și pentru copii, și redirecționarea fondurilor către serviciile din comunitate și de suport este un lucru conștientizat de către Guvern, fapt materializat prin aprobarea „Strategiei Naționale privind reforma sistemului rezidențial de îngrijire a copiilor pe anii 2007-2012[20]. Anumite acțiuni deja se întreprind în această direcție, dar atâta timp cât vor exista în paralel ambele sisteme de servicii: atât cel rezidențial în proces de reformare cât și cel comunitar pentru persoanele reintegrate, atâta timp va exista o presiune dublă asupra surselor financiare și a eforturilor depuse în realizarea obiectivelor propuse.

Promovarea politicilor și stimulentelor de beneficii sociale pentru adopția socială, politicile fiscale de reducere a impozitelor și **crearea serviciilor sociale comunitare și de suport** pentru persoanele cu dizabilități[21], ar aduce îmbunătățiri considerabile în sistemul de asistență socială și în promovarea incluziunii sociale a persoanelor cu dizabilități. Calculele arată că serviciile sociale comunitare sunt de două ori mai ieftine decât costul serviciilor în instituțiile rezidențiale pentru aceleași categorii de persoane[22]. În același timp pentru prevenirea dizabilității trebuie **instituit serviciul de diagnostic și intervenție timpurie la nivel național și teritorial**.

Serviciile sociale nu sunt o noutate pentru Republica Moldova. Organizațiile ne guvernamentale în parteneriat cu APL și Organizații internaționale au reușit să dezvolte practici pozitive la o calitate de excelență în unele cazuri în oferirea serviciilor sociale persoanelor cu dizabilități și nu numai. Este momentul oportun ca **finanțarea acestora să fie preluată de către autoritățile publice** indiferent de statutul prestatorului de servicii. La fel e nevoie de aplicat mecanisme moderne de contractare și finanțare mixtă de tip „public-privat" și de introdus unitatatea de cost pe tipuri de servicii. Prin diverse programe naționale se poate **stimula creșterea numărului și diversificarea serviciilor** sociale, astfel contribuind la asistarea unui număr mai mare de persoane cu dizabilități și contribuind mai efectiv la incluziunea lor în societate.

Statul este garantul principal în respectarea drepturilor persoanelor cu dizabilități. Practica arată însă că acestea se confruntă cu multiple probleme atunci când dreptul lor este pus sub semnul întrebării. Pentru garantarea respectării drepturilor și reprezentării drepturilor persoanelor cu dizabilități în instanțele de judecată, mai ales pentru persoanele cu dizabilități intelectuale este **necesar de creat o Instituție națională independentă de apărare a drepturilor persoanelor cu dizabilități.**

17 Brinzeni, Edineț-322 persoane, Bădiceni, Soroca-482 persoane, Cocieri, Dubăsari – 372 persane, Bălți – 570 persoane;

18 Azilul republican pentru invalizi și pensionari m.Chișinău – 203 persoane, Centrul republican reabilitare veterani în Cocieri, Dubăsari – 227 persoane.

19 Casa-internat pentru copii cu deficiențe mintale din or. Hîncești și Casa-internat pentru copii cu deficiențe mintale din or. Orhei cu un numîr de aproximativ 640 de beneficiari.

20 http://www.edu.md/files/unsorted/5.%20Strategia%20nationala%20-%20Educatie%20pentru%20toti,%202004-2015.doc

21 Spre deosebire de alte grupuri vulnerabile persoanele cu dizabilități au nevoie de un serviciu social aparte, care sa-i ajute să acceseze serviciile din comunitate. Aceste servicii se numesc „servicii de suport".

22 Strategia Națională privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități 2010-2013. Analiza cost-beneficiu.

În 2001, Republica Moldova a ratificat parțial Carta Socială Europeană. Concluziile Comitetului european pentru drepturile sociale privind aplicarea Cartei Sociale *menționează că situația din Moldova nu este conformă cu art. 15(1) al Cartei din motivul că nu există o legislație antidiscriminatorie suficientă în materie de* ***educație*** *și de formare a persoanelor cu dizabilități* și că *situația din Moldova nu este conformă cu art. 15(2) al Cartei din motivul că nu există o legislație anti -discriminatorie suficientă în materie de* ***angajare*** *(utilizarea forței de muncă) a persoanelor cu dizabilități*. Ca urmare a respectării angajamentelor asumate este necesar de **conformat** sistemului educațional **la prevederile documentelor internaționale** ratificate și de aplicat principiile educației incluzive la toate nivelele de instruire. În vederea facilitării incluziunii sociale a copiilor cu dizabilități severe în instituțiile generale de învățământ. este necesar de **instituit serviciul de suport al Cadrului Didactic de Sprijin, de adaptat (rezonabil) procesul educațional și de ocupare**. *Adaptare rezonabilă*[23] este modificarea sau ajustarea necesară și corespunzătoare, fără a impune o povară exagerată, atunci când acestea sunt necesare pentru a garanta, persoanelor cu dizabilități, beneficierea de drepturile și libertățile fundamentale ale omului și exercitarea acestora, în egală măsură cu alți cetățeni.

Abordarea politicii cadru va trebui să se modifice punând accent pe incluziunea și încadrarea persoanelor în societate și în câmpul muncii[24], iar pentru aceasta este nevoie de **îmbunătățirea sistemului juridic, organizațional și administrativ de reabilitare și orientare profesională.**

Accesul fizic limitat la grădinițe, școli, instituții de învățământ superior și alte instituții publice nu asigură dreptul persoanelor cu dizabilități la instruire și participare la viața social-culturală a societății. Pentru a permite persoanelor cu dizabilități să ducă o viata independentă și să participe deplin la toate aspectele vieții, e nevoie de a **întreprinde măsurile necesare pentru a asigura accesul[25] persoanelor cu dizabilități,** în egală măsură cu alți cetățeni, la mediul fizic, la transport, inclusiv tehnologii și sisteme informaționale și de comunicare și la alte utilități și servicii la care are acces publicul larg, atât în localitățile urbane, cât și în localitățile rurale.

Analiza comparativă a costurilor politicilor sociale din perspectiva regională[26] atestă că Moldova cheltuie mai puțin pe politicile sociale în comparație cu țările din regiune. Comparația cheltuielilor din Moldova cu cheltuielile pentru politicile referitoare la persoanele cu dizabilități a țărilor Uniunii Europene, dar și din Europa Centrală și de Sud-Est demonstrează procentul cel mai mic în expresia PIB și în expresia cheltuielilor publice comparabilă cu media europeană. **Politicile actuale necesită o analiză din perspectiva eficienței și impactului asupra persoanelor cu dizabilități**.

Pentru o mai bună administrare a sistemului de protecție socială a persoanelor cu dizabilități se recomandă:

- **de instituit o unitate de monitorizare a politicilor dizabilității**, subordonată unui viceprim-ministru, care va analiza toate documentele de politici (nu doar cele sociale), pregătite spre aprobare în Guvern, prin prizma Convenției pri-

23 Art 5 Convenția cu privire la drepturile Persoanelor cu Dizabilități

24 Recomandarile experților în textul Studiului de Fezabilitate privind ratificarea Convenției privind drepturile persoanelor cu dizabilități

25 Art.9 Convenția privind Drepturile Persoanelor cu Dizabilități

26 Sursa: ILO, 2005

vind drepturile persoanelor cu dizabilități. Pe lângă această structură se poate crea și un grup consultativ din partea experților independenți, persoane cu dizabilități și a societății civile care ar facilita și ar îmbunătăți considerabil calitatea funcționării acesteia;

- **de reformat Consiliului Republican de Expertiză Medicală a Vitalității** (CREMV) în conformitate cu recomandările OMS – Clasificarea Internațională a Funcționalității[27] luîndu-se în considerație și abordarea grupului canadian condus de Patrick Fougeyrollas in domeniul clasificarii si a dizabilitatii[28];

- **de instituit o unitate independentă pentru examinarea plângerilor** privind corectitudinea determinării gradului de dizabilitate/nivelului capacității de muncă. Articolul 35 a Convenției menționează că Fiecare Stat Participant prezintă Comisiei, prin Secretarul General al Națiunilor Unite, un raport cuprinzător referitor la măsurile întreprinse, pentru a onora obligațiile prezentei Convenții și progresul realizat în urma acestor măsuri, la doi ani de la data intrării în vigoare a prezentei Convenții pentru Statul Participant implicat". **Elaborarea raportului național** de monitorizare a implementării Convenției este o sarcină importantă. Coordonarea elaborării raportului trebuie să fie pusă în sarcina unei Comisii interministeriale care va putea coordona colectarea datelor, informațiilor. Scrierea raportului poate fi pusă în sarcina Ministerului Muncii Protecției Sociale și Familiei ca un minister de referință în această problematică. Este salutabil ca reprezentanții societății civile inclusiv persoanele cu dizabilități să participe activ la elaborarea raportului de monitorizare a implementării Convenției privind drepturile persoanelor cu dizabilități.

Având în vedere că persoanele cu dizabilități constituie o parte semnificativă a populației și e mult probabil că nivelul lor de trai comparativ cu cel al semenilor fără dizabilități este de subzistență. Este esențial de a asigura integrarea lor în toate activitățile de dezvoltare în vederea atingerii obiectivelor de dezvoltare convenite pe plan internațional, inclusiv și Obiectivele de Dezvoltare ale Mileniului.

Fiind conștienți că multe guverne se confruntă cu situația cînd resursele sunt limitate în implementarea legilor cu privire la drepturile omului, multe dintre aspectele ce vor ține de implementarea Convenției vor constitui un proces treptat. Cu toate acestea, **resursele limitate nu sunt o scuză pentru tergiversarea respectării drepturilor omului.**

Instituțiile internaționale sunt deschise în sprijinirea procesului de implementare a Convenției, dar pentru a putea beneficia de sprijin și suport trebuie să se demonstreze capacitatea de implementare a prevederilor Convenției, și totodată eficientizarea resurselor existente cu proiectarea obiectivelor pe termen lung, cu acțiuni concrete și măsurabile pe termen scurt.

27 *"International Classification of Functioning and Disability (ICIDH)" („Clasificarea Internațională a Funcționării și Dizabilității (CIFD*) http://www.un.org/esa/socdev/enable/dpb19992c.htm

28 http://cihi.ca/cihiweb/en/downloads/Patrick%20Fougeyrollas%20-%20ICF%20in%20Surveys.pdf

PLATFORMA DE COMENTARII

Interviu cu Vasile Cușca, Șef, Direcția Politici de protecție socială a persoanelor cu dizabilități, Ministerul Muncii, Protecției Sociale și Familiei

- R. Moldova a semnat Convenția ONU privind Drepturile Persoanelor cu Dizabilități în martie 2007. Timp de trei ani, în ce măsură a reușit R. Moldova să se apropie de standardele prevăzute de acest document?

- În ultimul timp nu doar la nivel de minister, dar și de Guvern și Parlament, protecția socială a persoanelor cu dizabilități este o preocupare globală. Pe parcursul a trei ani ministerul a fost implicat mai mult în pregătirea, mediatizarea la nivel de colegii interministeriale, pentru a cunoaște care sunt următorii pași pentru reformarea sistemului dat și ajustarea lui la prevederile actelor legislative internaționale și a Convenției.

Din 2007, după ce a fost semnată această Convenție, am lucrat prin intermediul mai multor proiecte și cu mai mulți parteneri, la un plan de strategie privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități. Acesta, de asemenea, a fost examinat la ședința în plen a Parlamentului din 9 iulie 2010. În viitorul apropiat va fi publicată în Monitorul Oficial și imediat după aceasta vom începe implementarea planului de acțiuni.

În anul curent mai planificăm elaborarea unui proiect de lege referitor la incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități. În prezent, protecția socială a persoanelor cu dizabilități este reglementată prin legea 821 din 1991, care necesită multe ajustări, tocmai de aceea ne-am propus să elaborăm o lege nouă în contextul convenției și actelor normative internaționale, pentru a corespunde cerințelor actuale. Deja se lucrează la proiectul de lege.

- Care sunt următorii pași după ratificarea Convenției?

De asemenea, a fost aprobat proiectul Strategiei privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități, care include și un plan de acțiuni concrete pentru 2010-2013. Este vorba de opt acțiuni cu mai multe sub-acțiuni. În primul rând, este preconizată elaborarea cadrului legal, iar în baza legii și Convenției vor fi ajustate celelalte acte normative existente la nivel național. Ne mai propunem elaborarea unei noi metodologii de stabilire a gradelor de dizabilitate în baza clasificatorului internațional privind funcționalitate, sănătatea și dizabilitatea, aprobat de Organizația Mondială a Sănătății. Metodologia actuală este învechită și nu corespunde noilor abordări pe care le promovăm, inclusiv prin ratificarea Convenției. Este creat un grup de lucru, format din reprezentanții mai multor ministere și autorități publice centrale. Cu suportul organizațiilor internaționale vor fi angajați experți naționali și internaționali. Este o muncă de durată și complicată, deoarece metodologia va avea o abordare diferită, principii noi, nu doar medicale, dar și de incluziune socială a persoanelor cu dizabilități în câmpul munci - a adulților și în sistemul educațional – a copiilor.

Mai avem ca scop ajustarea cadrului legislativ normativ privind incluziunea în câmpul muncii a persoanelor cu dizabilități.

- Credeți că ar fi necesar un avocat parlamentar pentru protecția drepturilor persoanelor cu dizabilități?

Cred că da. La momentul actual, problemele persoanelor cu dizabilități sunt în sarcina unui avocat care are în competența sa și alte atribuții. Practica internațională demonstrează că în majoritatea țărilor există un avocat parlamentar responsabil de problemele persoanelor cu dizabilități.

- Care sunt cele mai stringente probleme cu care se confrunt persoanele cu dizabilități?

Majoritatea adresărilor care vin la noi de la cetățeni se referă la majorarea alocațiilor și prestațiilor și dezvoltarea serviciilor sociale la nivel republican. La moment, în țară activează 109 centre sociale în cadrul cărora beneficiază de servicii circa 4 820 persoane adulte și cu dizabilități dintre care: 29 aziluri pentru persoane în vârstă și persoane cu dizabilități pentru 719 beneficiari; șase centre de plasament pentru 134 beneficiari; 32 centre de zi pentru 2 170 beneficiari; trei centre de reabilitare socio-medicală pentru 291 beneficiari; 39 Centre mixte (servicii de zi și plasament) pentru 1 506 beneficiari. Suplimentar, pentru acordarea serviciilor sociale copiilor cu dizabilități, actualmente, în republică activează două centre de plasament, 19 centre de zi și cinci centre mixte. Suntem preocupați de crearea unui regulament-cadru de funcționare a serviciilor dezvoltate la nivel național, de acreditare.

O altă problemă acută este și cea a accesului persoanelor cu dizabilități în mijloacele de transport, infrastructura și instituțiile publice. Deși, în ultimul timp se acordă o atenție sporită acestui aspect, nu întotdeauna se respectă acele standarde elaborate de ministere și instituțiile de resort. De exemplu, nerespectarea unghiului la construcția rampelor, care sunt foarte abrupte. Autoritățile publice locale și centrale, instituțiile publice respectă aceste prevederi, dar este mai problematic în cazul edificiilor agenților economici, care motivează prin lipsa de mijloace financiare lipsa dorinței de a crea aceste căi de acces. Noi, la rândul nostru, nu avem pârghii legale pentru a impune respectarea acestor standarde.

- Care este situația în domeniul incluziunii în câmpul muncii a persoanelor cu dizabilități?

- La moment incluziunea în câmpul muncii se face conform prevederilor medicale, ceea ce nu favorizează acest tip de incluziune, lucru ce urmează a fi modificat în noua metodologie. Pe parcursul anului 2009, la agențiile pentru ocuparea forței de muncă au apelat 711 invalizi din care 346 femei. Au fost plasate în câmpul muncii 81 persoane. Din numărul consultațiilor acordate în serviciile de mediere a muncii, persoanelor fără statut de șomer, 191 de consultații au fost acordate invalizilor de gradul I și II. Au beneficiat de consultații de informare și consiliere profesională 172 invalizi de gradul III, 47 invalizi de gradul I și II.

La ora actuală, sunt trei societăți la nivel național (Invalizilor, Surzilor și Orbilor) care au întreprinderi în subordine: Î.I.P. „Lumintehnica” S.R.L., mun. Chișinău, S.R.L. „Optimist Etern” mun. Bălți (Asociația Orbilor din Moldova) unde se fabrică ambalaj din carton și S.A. „Sadacus” din mun. Bălți (Asociația Surzilor din Moldova) ce activează în domeniul construcțiilor. În situația actuală din economia națională, producția lor nu face față concurenței de piață, utilajul este învechit, deși conducerea acestor întreprinderi face

eforturi de reprofilare, de identificare a proiectelor etc. Primesc subvenții de la bugetul de stat pentru procurarea utilajului și materiei prime, dar oricum se descurcă greu în ultimul timp.

Potrivit legislației, toate organizațiile sunt obligate să angajeze persoane cu dizabilități, dar această prevedere nu este respectată. Facilitățile existente nu stimulează agenții economici de a angaja persoane cu dizabilități. În special, sunt angajate persoanele cu gradul III de dizabilitate, dar cum rămâne cu cele de gr. II sau I? Conform unor date din 2008, circa 32 mii persoane cu dizabilități erau angajate.

- Cât de corecte și echitabile sunt actualele mecanisme de acordare a prestațiilor sociale?

- Dacă este să vorbim despre situația actuală în domeniul legislației, atunci pot spune că actele legislative existente sunt bune și, în marea lor majoritate, se respectă: se acordă prestații și servicii sociale. Avem un mecanism nou de acordare a prestațiilor sociale: ajutorul social în baza evaluării veniturilor familiei - de 530 lei minimul garantat de stat, pentru prestația dată fiind eligibile anume acele categorii de persoane care au venituri mici. Deci, ajutorul nu se acordă categorial, adică dacă ești invalid de gradul I sau II beneficiezi automat de ajutor. Toate acestea deoarece cunoaștem că nu toate persoanele cu dizabilități sunt vulnerabile și necesită ajutor din partea statului. De aceea, este bine să redirecționăm aceste prestații către cei care au nevoie, chiar dacă sumele nu sunt foarte mari.

Pentru a primi acest ajutor, persoana trebuie să completeze o cerere și să anexeze suplimentar certificate care confirmă veniturile familiei date. Astfel, se ia în considerare criteriul vulnerabilității.

Dacă ar fi să enumer câteva tipuri de prestații de care beneficiază persoanele cu dizabilități, acestea ar fi:

- în primul rând pensiile, care se achită din bugetul asigurărilor sociale pentru acele categorii de persoane cu dizabilități care întrunesc următoarele condiții: au stagiu de cotizare, au achitat contribuții în bugetul asigurărilor sociale. Dacă nu întrunesc aceste condiții, atunci beneficiază de alocații sociale;
- alocații sociale conform legii 499 din 1999, care se achită de la bugetul de stat. Aceste alocații sunt mai mici decât cuantumul pensiilor, dar, de asemenea, se indexează anual, reieșind din creșterea prețurilor indicilor de consum. În această categorie se includ copii cu dizabilități de până la 18 ani, persoanele cu dizabilități din copilărie, persoane care au căpătat dizabilitatea pe parcursul vieții, dar nu au stagiu de muncă din alte motive;
- ajutorul social minim garantat de stat de 530 lei se acordă în cazul în care venitul persoanei (alocația, compensația, alte tipuri de prestații de care beneficiază) nu ajunge la acest minim garantat de stat;
- alocația pentru îngrijire, de asemenea, conform legii 499 din 1999, de care beneficiază câteva categorii: copii până la vârsta de 18 ani cu severitatea unu; persoanele cu dizabilități de gradul I din copilărie; nevăzătorii de gradul I; persoanele care au participat la lichidarea consecințelor avariei din Cernobîl, invalizi de gradul I țintuiți la pat. Aceste persoane beneficiază de alocație de îngrijire lunară de 300 lei.

Referitor la alocația pentru îngrijire, până în anul 1999, persoanelor care îngrijeau de o persoană imobilizată la pat, la ieșirea la pensie, li se calcula această perioadă la vechimea în muncă.

După 1999 se acordă această alocație, dar nu li se mai calculează vechimea în muncă, deoarece, conform legii cu privire la asigurarea cu pensii, și anume principiului contributivității, dacă aceste persoane nu contribuie la fondul de pensionare, nu li se poate calcula această perioadă. Noi credem că, deși există în practica internațională, angajarea unui asistent personal (care poate fi o rudă) cu cel puțin un salariu minim, este o soluție costisitoare și, la moment, analizăm posibilitatea implementării acestui serviciu. Posibil, la o primă etapă, am putea merge pe unele categorii, de exemplu copii până la vârsta de 18 ani cu severitatea I, imobilizați la pat. Situația în aceste cazuri este mai critică, părinții fiind mai tineri nu se pot angaja în câmpul muncii, ceea ce generează noi probleme în domeniul asigurării sociale și medicale. Sunt niște categorii care astfel revin în sistemul nostru de protecție socială. Aceste aspecte vor fi incluse în proiectul de lege privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități prin care va fi reglementat și i se va da statut juridic serviciului respectiv. După adoptarea legii va fi elaborat un regulament și standardele de calitate ale serviciului dat. Realizarea acestor planuri implică costuri foarte mari, deoarece circa 16 mii de persoane beneficiază, la moment, de alocații pentru îngrijire. Suplimentar, ar trebui să fie incluse în acest serviciu persoanele în etate, imobilizate la pat, astfel, numărul persoanelor eligibile pentru serviciul dat va crește.

Interviu cu Mariana Matfei,
coordonator Relații cu Publicul,
Asociația „MOTIVAȚIE" din Moldova

- Care sunt cele mai stringente probleme ale persoanelor cu dizabilități din R. Moldova?

- Persoanele cu dizabilități au acces limitat la informație, la studii, nu se pot deplasa prin oraș din cauza barierelor arhitecturale și a transportului public neadaptat, ceea ce implică ajutor permanent din partea altei persoane. În cazul instruirii la domiciliu, studiile nu sunt de calitate și nici nu corespund necesităților persoanelor cu dizabilități (de exemplu, pentru nevăzători cărți în sistemul Braille sunt foarte puține, profesorii nu întotdeauna doresc să facă orele la domiciliu etc.)

- R. Moldova a semnat Convenția ONU privind Drepturile Persoanelor cu Dizabilități în martie 2007 și abia acum în 2010 a ratificat-o. Timp de trei ani, în ce măsură R. Moldova a reușit să se apropie de standardele prevăzute de acest document? (Situația persoanelor cu dizabilități astăzi comparativ cu 2007)?

- Da, cu adevărat, Convenția a fost semnată în 2007. Convenția reprezintă primul tratat internațional prin care sunt recunoscute toate drepturile și libertățile persoanelor cu nevoi speciale ca și cetățeni egali în cadrul societății. Aceasta stabilește standarde noi privind accesul persoanelor cu dizabilități la informație, educație, spațiu public, muncă etc. După semnarea acestui document, Republica Moldova și-a asumat intenția de a-l ratifica și implementa, dar spre regret în decursul celor trei ani de la semnarea acesteia, au existat unele obstacole în procesul ratificării ei.

Eu sunt de părere că pentru Republica Moldova acest act este foarte important, viața persoanelor cu dizabilități la sigur se va schimba odată ce a fost semnat documentul, vom putea beneficia și noi de aceleași drepturi sociale, politice, economice, de care beneficiază orice alt cetățean al Republicii Moldova.

- Dacă e să faceți o prognoză: când în R. Moldova vor fi respectate standardele prevăzute în Convenția ONU privind Drepturile Persoanelor cu Dizabilități, ținând cont de ritmurile cu care avansează lucrurile la ora actuală?

- Este clar că chiar dacă Moldova a ratificat convenția, aceasta nu va putea fi implementată într-un singur an. Este nevoie de timp. Cred că peste 5-7 ani, cel puțin la nivel arhitectural se va ține cont de necesitățile persoanelor cu dizabilități. Va fi un sistem educațional mai puternic, și persoanele cu diverse dizabilități vor putea fi instruite nu la domiciliu dar în școală obișnuită. Astfel încetul cu încetul și Republica Moldova va deveni un stat european care își susține cetățenii. Întotdeauna îmi puneam diverse întrebări: „...dacă sunt cumpărate autobuze sau troleibuze de ce nu se cumpără adaptate?; odată ce se construiesc rampe, magazine, cafenele de ce nu se fac conform standardelor?; oare este chiar atât de greu să se ia în considerație și necesitățile persoanelor cu dizabilități?".

- Cum comentați gradul de incluziune a persoanelor cu dizabilități din R. Moldova sub aspect: fizic și educațional, psiho-social?

- După cum am spus mai sus, aceste persoane nu au acces la educație. În primul rând, ar putea fi din cauza părinților care cred că dacă copilul are o dizabilitate nu mai are nevoie să facă școală. În al doilea rând, copilul nu este integrat în școală din cauză că directorul nu permite aceasta sau permite dar nu este accesibil. Aceeași problemă este întâlnită atunci când doresc să facă o facultate. Dorință este dar nu este posibilitate din motivul că trebuie să achite o sumă oarecare a contractorului sau rectorul nu permite pentru că nu își dorește să aibă persoane cu dizabilități în instituția sa. Foarte multe cazuri sunt când copii au învățat 3-4 clase și acum fiind de 20-25 de ani nu au studii, dar este prea târziu pentru a face o facultate. În așa situație chiar nu știi cum să procedezi. Sper însă, că odată cu ratificarea Convenției sistemul educațional va fi sub un control mai strict, și poate părinții vor înțelege că copii lor trebuie să fie cetățeni ai societății, să fie persoane care pot să muncească, să întemeieze o familie etc.

Din punct de vedere psiho-social persoanele cu dizabilități nu sunt integrate. De exemplu, foarte puține persoane cu necesități speciale sunt angajate în câmpul muncii. Motivul - nu sunt locuri adaptate sau angajatorii nu s-au gândit să angajeze o persoană cu dizabilitate. Dar nici aceste persoane nu au inițiativa de a se duce la angajator sau la un interviu. O altă problemă este cea a mediului și a stresului când persoanele cu dizabilități nu pot trece peste barierele psihologice considerând că toată lumea este vinovată de ceea ce li s-a întâmplat. Oricum, mai devreme sau mai târziu, acestea înțeleg care este situația și își doresc să schimbe ceva în viața, dar de multe ori se întâmplă că este prea târziu.

- Dați o notă gradului de implicare a statului în problema persoanelor cu dizabilități. Comentați?

- Nu cred că aș putea să dau o notă exactă a implicării statului în problemele persoanelor cu dizabilități. De ce? Pentru că există perioade în care statul încearcă să ajute sau cel puțin se in-

teresează de viața persoanelor cu dizabilități, dar sunt și situații când această problemă este uitată. Eu cred că dacă statul ar vedea și din partea persoanelor cu dizabilități o inițiativă, sau cel puțin aceste persoane să nu stea acasă, să încerce singure să-și aranjeze viața, atunci demnitarii ar vedea această situație altfel și ar reacționa corespunzător. Statul ar face tot posibilul ca aceste persoane să fie integrate în societate din toate punctele de vedere.

- Dați o notă gradului de implicare a organizațiilor neguvernamentale în problema persoanelor cu dizabilități. Comentați?

- Există multe organizații în domeniul social, care au creat servicii de calitate pentru a îmbunătăți viața acestor persoane, de a nu sta între patru pereți fără comunicare. Aceste servicii ajută foarte mult persoanele cu dizabilități și părinții acestora de a trece peste barierele psihologice, de a înțelege mai bine care îi este rostul lui în viață, și, la rândul lor, persoanele cu necesități speciale ajută alte persoane care sunt în aceeași situație. Organizațiile neguvernamentale susțin acești tineri, dar aș mai vrea să adaug că unele servicii pe care le prestează ONG-le ar putea fi preluate de stat. Unele ONG se mai implică și în donarea scaunelor rulante care se aduc de peste hotare, dar și acestea nu sunt de ajuns pentru toți cei ce au nevoie de cărucioare (și în alegerea unui scaun rulant sunt unele reguli).

- În ce măsură sunt respectate drepturile persoanelor cu dizabilități în R. Moldova?

- Aș spune că drepturile sunt respectate la nivel mediu. Adică, persoanele cu dizabilități au drepturi ca și toți ceilalți cetățeni, în unele cazuri sunt respectate în altele nu, ca și drepturile celorlalte persoane. Eu m-aș bucura foarte mult dacă aș vedea peste câțiva ani că persoanele cu dizabilități vor putea circula prin oraș fără probleme, că vor fi angajate, vor putea învăța la școală fără ca directorii să le pună bariere. Totuși sper că asta va fi, doar că va mai trece timp până când statul va putea controla tot ceea ce se face pentru persoanele cu dizabilități. Nu degeaba noi spunem să nu se facă ***nimic pentru noi fără noi.*** Cei care nu știu care sunt standardele pentru o rampă etc. să se intereseze, mai ales că, toate ONG-le care activează în domeniul social dispun de această informație. Să consulte literatura, și în dependență de necesitățile persoanelor cu dizabilități să acționeze.

- Care este situația R. Moldova la capitolul incluziune socială a persoanelor cu dizabilități comparativ cu alte state ex-sovietice, dar cu cele din Europa?

- În țările în care am fost eu personal Germania, Olanda, Polonia totul este adaptat necesităților persoanelor cu dizabilități. Persoanele cu necesități speciale au acces oriunde își doresc, fie magazine, fie universități sau școli, toate au rampe de acces. La fel, există diverse ONG-uri care sunt finanțate de către stat și care prestează servicii persoanelor cu dizabilități, diverse activități. Ceea ce m-a impresionat cel mai mult au fost serele adaptate pentru persoanele utilizatoare de scaun rulant. Aceasta era în Olanda, în orașul Sittard. La fel acolo am văzut și centre de plasament care erau ca niște apartamente cu absolut tot ceea ce este necesar, baie aparte, cameră, toate adaptate. Când am fost acolo îmi părea că dacă și la noi ar fi așa societatea ne-ar primi un pic altfel, și am fi priviți ca personalități și nu ca persoane cu dizabilități. Cel puțin eu îmi doresc aceasta foarte mult, deoarece până la urmă contează persoana ș nu dizabilitatea pe care o are.

Interviu cu Vitalie Meșter, reprezentant al Centrului pentru Asistență juridică a persoanelor cu dizabilități [29]

29 Centre of Legal Assistance for People with Disabilities

- Care sunt domeniile în care drepturile persoanelor cu dizabilități sunt cel mai des încălcate și de către cine?"

- Aceste domenii sunt: dreptul la muncă, securitatea socială, ocrotirea sănătății, dreptul la educație.

Totuși, dacă încerc să răspund la a doua parte a întrebării, atunci răspunsul meu este: angajator, factori de decizie, vecini, și cel mai grav, chiar și de membrii de familie.

- Cum credeți care este atitudinea societății față de persoanele cu dizabilități?

- Societatea privește persoanele cu dizabilități, de cele mai multe ori, doar în calitate de beneficiari ai prestațiilor sociale sau a ajutoarelor umanitare și nicidecum ca membri activi ai societății cu drepturi și oportunități egale cu ale celorlalți. Adică, atitudinea societății, în general, este cea de discriminare și de marginalizare a acestor persoane.

- Ce se întreprinde la ora actuală pentru respectarea drepturilor persoanelor cu dizabilități și/sau informarea acestora despre drepturile lor?

- Începând cu luna octombrie 2008, organizația noastră a lansat Campania de Advocacy pentru Ratificarea Convenției ONU privind Drepturile Persoanelor cu Dizabilități, în cadrul căreia a fost creată o coaliție la care au aderat 62 de ONG-uri din domeniul dizabilității. Drept urmare a Campaniei de Advocacy, Parlamentul R. Moldova a ratificat Convenția ONU privind Drepturile Persoanelor cu Dizabilități la 9 iulie 2010.

Menționez că acest exemplu este unicul când societatea civilă a promovat un document internațional cu privire la drepturile omului și a obținut de la Parlament ratificarea acestuia. În următoarele două săptămâni, Parlamentul R. Moldova urmează să adopte Strategia Națională privind Dizabilitatea.

CONCLUZII

Excluziunea socială evidențiază problema sărăciei, grupurilor vulnerabile, în special al persoanelor cu dizabilități și a marginalizării lor în societate. Acest fenomen îi transformă pe cei marginalizați în invizibili social, economic și politic. Aceasta însă, nu trebuie să se întâmple. Persoanele cu dizabilități fac parte din societate și o reprezintă prin activitate economică și participare politică cu dreptul de vot. Impactul asupra accesibilității la viața comunității nu se bazează doar pe scaunul cu rotile, impactul are loc prin comunicare cu prietenii, vecinii, membrii de familie, prin dreptul la asociere, care formează mediul de activitate și trai al persoanelor cu dizabilități.

În această ordine de idei, o mai vastă implicare a autorităților publice în comun cu societatea civilă pentru monitorizare, advocacy cu privire la politicile de incluziune socială a persoanelor cu dizabilități ar diminua considerabil barierele incipiente cum sunt prejudecățile și stereotipurile în rândul populației și ar crește credibilitatea în potențialul intelectual și creativ al persoanelor cu dizabilități.

O inegalitate excesivă în aspect social și economic reprezintă accesul limitat la educație a persoanelor cu dizabilități. Educația trebuie să fie privită ca facilitator al dezvoltării umane, indiferent de bariere și funcționalitatea fizică a persoanelor. Educația nu trebuie să fie considerată o descalificare pentru persoanele cu dizabilități, ci o șansă reală de integrare socială și ulterior profesională. În această direcție, voința politică ar putea juca un rol decisiv prin consolidarea și implementarea politicilor de instruire și pregătire profesională a persoanelor cu dizabilități și asigurarea drepturilor politice și civile ale acestora. Acest lucru, așa cum legislația națională stipulează, ar putea fi realizat în parteneriat dintre organele învățământului public, în comun cu organele de ocrotire a sănătății, muncii și protecției sociale. Aceasta ar facilita și monitoriza educația copiilor invalizi, obținerea de către invalizi a studiilor medii generale, medii de specialitate și superioare în conformitate cu programul individual de reabilitare.

De asemenea pentru o eficace instruire și pregătire profesională ar fi asigurarea persoanelor cu dizabilități cu tehnologii adaptive care ar promova o mai mare eficiență academică și ar permite acestora să efectueze sarcini care anterior au fost practic imposibil de realizat.

Credem posibil ca șansele să crească de a merge la școală, facultate, de a obține un loc de muncă, de a avea propria casă, de a crea o familie și de a crește copii pentru persoanele cu dizabilități. Și, în detrimentul faptului că aceste persoane azi încă mai alcătuiesc minoritatea cea mai mare și cea mai dezavantajată din societate, ele reprezintă această societate și au aceleași drepturi egale politice și civile. Iar ratificarea recentă a Convenției ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități de către Parlamentul Republicii Moldova va contribui la urgentarea măsurilor care trebuie întreprinse pentru îmbunătățirea situației cu care se confruntă persoanele cu dizabilități, astfel garantându-le șanse reale de incluziune socială și transpunere în practică a prevederilor acesteia.

RECOMANDĂRI

1. Pentru a preveni discriminarea, parțial involuntară, împotriva persoanelor cu dizabilități, este nevoie de a implementa un șir de măsuri, ca de exemplu:

- Să fie interzis și considerat ilegal pentru angajatori de a pune întrebări referitoare la dizabilitate în timpul interviului de angajare;
- Angajatorii ar trebui să ia decizii de angajare pe baza calificărilor persoanelor cu dizabilități;
- În școli, clădiri publice, precum și în cele mai multe locuri deschise publicului sunt necesare rampe de acces conform standardelor tehnice aprobate pentru astfel de construcții;
- Toaletele publice trebuie să țină seama de nevoile persoanelor cu dizabilități;
- Aprovizionarea bibliotecilor cu literatura în „Braille";
- Interpretarea mimico-gestuală a celor mai importante emisiuni televizate.

2. Angajatorii au datoria omenească și cea juridică să facă ajustările rezonabile la locul de muncă pentru persoana cu dizabilități angajată. Adaptarea unui loc de muncă nu întotdeauna implică costuri mari, iar în situații în care acestea necesită totuși costuri considerabile, de creat posibilitatea angajatorului de aplica la surse financiare bugetare. Instituirea un fond special pentru acoperirea cheltuielilor de acomodare și adaptare la locul de muncă.

3. Elaborarea curriculumului flexibil pentru copiii cu necesități speciale în conformitate cu standardele europene. Abordarea individualizată și serviciile de suport în procesul incluziunii educaționale trebuie să aibă un loc aparte în dezvoltarea politicile educaționale. Racordarea legislației naționale la prevederile documentelor internaționale va facilita și va grăbi implementarea acțiunilor cu privire la incluziunea educațională a copiilor cu dizabilități.

4. Utilizarea tehnologiilor adaptive în procesul instructiv-educativ al copiilor cu deficiențe senzoriale: deficiențe de văz și auz.

5. Crearea unităților protejate de ocupare pentru persoanele cu dizabilități, cu scopul sprijinirii acestora în procesul de incluziune în câmpul muncii, reintegrarea la locul de muncă deținut anterior. Susținerea antreprenoriatului social și deschiderea afacerilor proprii de către persoanele cu dizabilități.

6. Procesul de dezinstituționalizare nu trebuie tărăgănat. Închiderea instituțiilor si redirecționarea fondurilor către serviciile comunitare vor putea soluționa problemele unui număr mai mare de persoane cu dizabilități. Serviciile comunitare sunt cost-eficiente pe termen lung.

7. Moldova ar putea urma modelul Suediei, parcurgând un ritm propriu de introducere a principiului normalizării, prin închiderea graduală a instituțiilor rezidențiale pentru persoanele cu dizabilități și implementarea treptată a

formelor alternative de îngrijire. În această ordine de idei, devine prioritar administrarea actelor legislative care vin să reglementeze drepturile persoanelor cu dizabilități.

8. Pentru o mai bună asigurare a participării civice a persoanelor cu dizabilități devine prioritară îmbunătățirea activităților autorităților privind sprijinirea includerii aspectelor legate de dizabilitate în cadrul instituțiilor de cercetare; încurajarea cooperării naționale și internaționale pentru persoanele cu dizabilități.

9. Diminuarea discriminării copiilor cu dizabilități din punct de vedere al accesului la educație, sănătate și servicii comunitare este o necesitate actuală a societății care prevede nemijlocit protecția drepturilor omului.

REFERINȚE

- "International Classification of Functioning and Disability (ICIDH)" („Clasificarea Internațională a Funcționării și Dizabilității (CIFD) http://www.un.org/esa/socdev/enable/dpb19992c.htm
- Access to Education and Employment for People with Intellectual Disabilities: An Overview of the Situation in Central and Eastern Europe, Open Society Mental Health Initiative 2006, http://www.osmhi.org/contentpics/202/MHIReportEdEmp3Oct.pdf
- Articolul 35. Rapoartele Statelor Participante „Fiecare Stat Participant prezintă Comisiei, prin Secretarul General al Națiunilor Unite, un raport cuprinzător referitor la măsurile întreprinse, pentru a onora obligațiile prezentei Convenții și progresul realizat în urma acestor măsuri, la doi ani de la data intrării în vigoare a prezentei Convenții pentru Statul Participant implicat".
- Concepția Educației Incluzive este la etapa de definitivare și va fi expediată Ministerelor de resort spre avizare în luna august, curent.
- **C**onvenția privind Drepturile Persoanelor cu Dizabilități
- Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități (a fost semnată de Republica Moldova la 30.03.2007. Vezi: *Abordări ale Excluziunii Sociale în Republica Moldova, Aspecte metodologie și analitice*, Chișinău 2010
- Diagnostic: Exclus de pe piața muncii. Piedici în ocuparea persoanelor cu dizabilități în Români, Societatea Academică din România 2009, accesibil la: www.sar.org.ro/files/417_Raport.pdf
- Framework Directive on Employment Discrimination 2000/78/EC
- Grupul canadian condus de Patrick Fougeyrollas in domeniul clasificarii si a dizabilitatii http://cihi.ca/cihiweb/en/downloads/Patrick%20Fougeyrollas%20-%20ICF%20in%20Surveys.pdf
- Inițiativa pentru ratificarea Convenției ONU (CRPD),http://www.advocacy.md/index.php?l=ro&a=46
- *Isilda Shima, Eszter Zólyomi and Asghar Zaidi,* The Labor Market Situation of People with Disabilities in EU 25. Policy Brief, February (I), 2008, European Center, in: http://www.euro.centre.org/data/1201610451_25081.pdf
- Maria Vremiș, Viorica Toartă, Anatolii Rojco, Diana Cheianu-Andrei, *Abordări ale Excluziunii Sociale în Republica Moldova, Aspecte metodologie și analitice*, Chișinău 2010, p.82
- *Politici educaționale pentru elevii de risc și cei cu dizabilități din țările Europei de Sud-Est. Moldova.* Organizația de Cooperare și Dezvoltare Economică (OECD) (în original a fost publicat de către OCDE în limba engleză cu titlul: Synthesis Report and Chapter 6 Moldova in *Education Policies for Students at Risk and those with Disabilities in South Eastern Europe: Bosnia-Herzegovina, Bulgaria, Croatia, Kosovo, FYR of Macedonia, Moldova, Montenegro, Romania and Serbia. Vezi:* http://www.oecd.org/dataoecd/17/29/38614255.pdf
- Programul Global de Acțiuni adoptat prin Rezoluția Adunării Generale 37/53 din 3 decembrie 1982
- Raport privind realizarea Programului național de reabilitare și integrare socială a persoanelor cu dizabilități pentru anii 2007 – 2009, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 459 din 25.04.2007
- Rezoluția Adunării Generale 37/53 din 3 decembrie 1982
- Sondaj Eurobarometru 54.2 și raportul Eurostat: pentru persoanele cu handicap și participarea socială în Europa, ediția 2001
- Strategia Națională "Educație pentru toți", aprobată prin Hotărârea Guvernului nr.410, din 04 aprilie 2003
- Strategia Națională privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități 2010-2013. Analiza cost-beneficiu.
- Studiu de fezabilitate MMPSF, 2009, cu suportul financiar PNUD
- http://www.edu.md/files/unsorted/5.%20Strategia%20nationala%20-%20Educatie%20pentru%20toti,%202004-2015.doc

NOTE

IDIS „Viitorul” reprezintă o instituție de cercetare, instruire și inițiativă publică, care activează pe o serie de domenii legate de: analiză economică, guvernare, cercetare politică, planificare strategică și management al cunoștințelor. IDIS activează în calitate de platformă comună care reunește tineri intelectuali, preocupați de succesul tranziției spre economia de piață și societatea deschisă în Republica Moldova.

Institutul pentru Dezvoltare și Inițiative Sociale (IDIS) „Viitorul” este succesorul de drept al Fundației Viitorul, și păstrează în linii mari tradițiile, obiectivele și principiile de acțiune ale fundației, printre care se numără: formarea de instituții democratice și dezvoltarea unui spirit de responsabilitate efectivă printre oamenii politici, funcționari publici și cetățenii țării noastre, consolidarea societății civile și spiritului critic, promovarea libertăților și valorilor unei societăți deschise, modernizate și pro-europene.

Institutul pentru Dezvoltare și Inițiative Sociale (IDIS) „Viitorul”
str. Iacob Hîncu 10/1, Chișinău
MD-2005 Republica Moldova
373 / 22 221844 tel
373 / 22 245714 fax
office@viitorul.org
www.viitorul.org